

**II Raport o implementacji
i upowszechnianiu międzynarodowego
prawa humanitarnego
w Rzeczypospolitej Polskiej**

Ministerstwo Spraw Zagranicznych 2011

Warszawa 2011

**II Raport o implementacji
i upowszechnianiu międzynarodowego
prawa humanitarnego
w Rzeczypospolitej Polskiej**

WPROWADZENIE

Nie miniemy się z prawdą, gdy powiemy, że reguły prawa humanitarnego istnieją prawie tak długo, jak istnieją wojny i konflikty zbrojne. Nieomal w każdej kulturze od wieków starano się złagodzić dokuczliwość działań zbrojnych i ich skutki, zwłaszcza dla ludności cywilnej lub przynajmniej wybranych jej grup. W kręgu cywilizacji europejskiej przez stulecia wykształciły się liczne normy prawa zwyczajowego dotyczące humanitarnego traktowania ofiar konfliktów zbrojnych. Normy te stosunkowo wcześniej ujmowano też w formie pisanej. Niewątpliwie zatem prawo humanitarne jest jedną z najstarszych gałęzi prawa międzynarodowego; dziedziną o wielkich osiągnięciach, ale też o wielkich wyzwaniach. Bo choć tak wiele udało się już osiągnąć, to współczesne wydarzenia wciąż dowodzą, jak wiele jest jeszcze w tej dziedzinie do zrobienia. Praca ta nie skończy się tak długo, jak długo wojna i działania zbrojne będą akceptowane przez państwa i społeczność międzynarodową.

Wojny i konflikty zbrojne są działaniem państw, nie jednostek. Stąd stosunkowo wcześniej zdawano sobie sprawę, że odpowiedzialność za cierpienia, jakie niesie nieuchronnie dla ludności cywilnej wojna czy konflikt zbrojny odpowiada państwo. Dlatego tak wiele uwagi poświęca się we współczesnym prawie humanitarnym różnym aspektom odpowiedzialności państwa i jego funkcjonariuszy za metody, formy i sposoby prowadzenia działań wojennych, ograniczaniu i umniejszaniu ich dokuczliwości dla ludności cywilnej oraz likwidacji i naprawy ich skutków. Obok rozwijania i ulepszania międzynarodowego prawa humanitarnego równie ważnym zadaniem jest rozpowszechnianie wiedzy i edukacji z tego obszaru. Obecnie wiele państw podejmuje liczne inicjatywy w tym zakresie, zarówno o charakterze międzynarodowym, jak i krajowym. Na forum międzynarodowym państwa współdziałają z sobą w różnych formach np. tworząc coraz bardziej precyzyjne i ulepszone prawo międzynarodowe w tym zakresie lub też usprawniając jego stosowanie np. poprzez działalność Międzynarodowej Komisji Humanitarnej ds. Ustalania Faktów. Natomiast w obszarze krajowym państwa obok implementacji zasad prawa humanitarnego do krajowych porządków prawnych wspierają działalność rozmaitych organizacji humanitarnych oraz podejmują wysiłki na rzecz upowszechniania i edukacji prawa humanitarnego. Jest przy tym ważne, aby państwa na bieżąco informowały o postępach czynionych w zakresie rozwijania, implementacji oraz edukacji międzynarodowego prawa humanitarnego w swoich krajach. Wiedza ta bowiem nie tylko informuje społeczność międzynarodową, jak wiele państwo zrobiło i robi w zakresie prawa humanitarnego, ale pozwala też na dzielenie się doświadczeniami, jak to czynić najlepiej. W tym kontekście tak cenny jest raport, który został opracowany z inicjatywy Ministerstwa Spraw Zagranicznych, a w którego tworzeniu brali udział przedstawiciele wielu innych sytuacji rządowych i pozarządowych.

Oddawany w ręce Czytelników II Raport o implementacji i upowszechnianiu międzynarodowego prawa humanitarnego w Rzeczypospolitej Polskiej stanowi kontynuację Raportu z 2009 roku. W czasie tych ponad dwu lat Rząd RP podjął szereg działań zmierzających do dostosowania polskiego prawa do wymogów międzynarodowego prawa humanitarnego poprzez m.in. znaczącą reformę kodeksu karnego i ratyfikację III Protokołu Dodatkowego do Konwencji Genewskich z 1949 r. W porównaniu do uprzedniego raportu niniejszy II Raport jest bardziej przejrzystym i łatwiejszym w odbiorze dla czytelnika nie będącego prawnikiem, co było istotnym zamierzeniem jego autorów. Zmieniona została także jego struktura poprzez wprowadzenie nowych rozdziałów tematycznych i uszeregowanie zagadnień pod względem ich ważności. Pomimo swej niewielkiej objętości Raport bardzo wyczerpująco ilustruje wielorakie działania państwa na

rzecz implementacji, rozwoju i upowszechnienia prawa humanitarnego w Polsce. Skalę i zakres tych działań ilustruje choćby już lektura spisu treści Raportu. Obok szerokiej informacji o wiążących Polskę umowach międzynarodowych w tym zakresie oraz dokonanej implementacji rozmaitych instytucji międzynarodowego prawa humanitarnego do polskiego porządku prawnego (rozdz. I, IV, V) znajdziemy w nim także informację o zasadach szczególnej ochrony osób określonych kategorii, jak np. jeńców, repatriantów, osób internowanych, duchownych, personelu medycznego (rozdz. II), a także o zasadach służących ochronie szczególnych obiegów i miejsc, które nie powinny ucieść w wyniku konfliktów zbrojnych, takich jak np. dobra kultury, szpitale, groby, środowisko naturalne (rozdz. III). Raport zawiera także informację o licznych inicjatywach podejmowanych na rzecz popularyzacji i edukacji prawa humanitarnego przez Ministerstwo Obrony Narodowej, Ministerstwo Edukacji Narodowej oraz Polski Czerwony Krzyż (rozdz. VI).

II Raport został opracowany przez Zespół Problemowy Komisji ds. Międzynarodowego Prawa Humanitarnego w skład którego wchodzili przedstawiciele Ministerstwa Spraw Zagranicznych, Ministerstwa Sprawiedliwości, Ministerstwa Obrony Narodowej, Polskiego Czerwonego Krzyża i Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych. Ostateczny kształt merytoryczny i redakcyjny nadał mu Departament Prawno-Traktatowego w Ministerstwie Spraw Zagranicznych. II Raport został przyjęty w dniu 3 czerwca 2011 r. przez Komisję ds. Międzynarodowego Prawa Humanitarnego pod przewodnictwem Pana Macieja Szpunara, Podsekretarza Stanu w Ministerstwie Spraw Zagranicznych.

Życzę Państwu przyjemnej lektury.

Ryszard Sarkowicz

*Dyrektor Departamentu Prawno-Traktatowego
w Ministerstwie Spraw Zagranicznych*

Spis treści

I. Implementacja międzynarodowego prawa humanitarnego w Polsce – zasady i struktury	7
1. Prawo międzynarodowe w polskim systemie prawnym	7
2. Wielostronne umowy międzynarodowe z zakresu międzynarodowego prawa humanitarnego, ratyfikowane przez Rzeczpospolitą Polską	8
3. Wielostronne umowy międzynarodowe z zakresu międzynarodowego prawa humanitarnego, podpisane przez Rzeczpospolitą Polską lub w stosunku do których trwają prace zmierzające do związania się tymi umowami	10
4. Właściwość krajowych organów i organizacji w zakresie implementacji i upowszechniania międzynarodowego prawa humanitarnego	11
II. Ochrona określonych kategorii osób	11
1. Obrona cywilna kraju	11
2. Ochrona personelu medycznego i duchownego	12
3. Ochrona personelu PCK i innego personelu organizacji humanitarnych	13
4. Jeńcy wojenni, osoby internowane i repatrianci	15
5. Krajowe Biuro Informacji	16
III. Ochrona określonych kategorii miejsc i obiektów	16
1. Ochrona środowiska naturalnego	16
2. Ochrona dóbr kultury	18
3. Ochrona szpitali cywilnych i wojskowych	20
4. Ochrona obiektów i instalacji zawierających niebezpieczne siły	20
5. Miejscowości i strefy pod szczególną ochroną	21
6. Zarząd grobów	22
IV. Ograniczenia metod i środków walki zbrojnej	23
V. Odpowiedzialność za naruszenia międzynarodowego prawa humanitarnego, w tym implementacja postanowień Rzymskiego Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego	26
1. Regulacje prawno-karne dotyczące naruszeń międzynarodowego prawa humanitarnego	26
2. Międzynarodowa Komisja Humanitarna ds. Ustalania Faktów	39
VI. Upowszechnianie międzynarodowego prawa humanitarnego	40
1. Upowszechnianie międzynarodowego prawa humanitarnego przez administrację państwową	40
2. Upowszechnianie międzynarodowego prawa humanitarnego przez Polski Czerwony Krzyż	44
3. Działalność Komisji do spraw Międzynarodowego Prawa Humanitarnego	48

I. Implementacja międzynarodowego prawa humanitarnego w Polsce – zasady i struktury

1. Prawo międzynarodowe w polskim systemie prawnym

Artykuł 9 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483, z późn. zm.) stanowi, że Rzeczpospolita Polska przestrzega wiążącego ją prawa międzynarodowego, a więc także międzynarodowego prawa zwyczajowego. Oznacza to, że Parlament w toku swej działalności ustawodawczej, jak i poszczególne organy władzy wykonawczej związane są treścią ratyfikowanych przez Polskę umów międzynarodowych. Co więcej, z treści art. 9 Konstytucji wynika, że wszystkie akty prawa wewnętrznego powinny być zgodne z całym prawem międzynarodowym rozumianym szeroko, a nie tylko z umowami międzynarodowymi. Konstytucja, określając kompetencje Trybunału Konstytucyjnego, poddała jego kontroli również zgodność zawieranych umów międzynarodowych z Konstytucją oraz zgodność ustaw z ratyfikowanymi umowami międzynarodowymi.

Związanie się przez Polskę umowami międzynarodowymi następuje w trybie ratyfikacji przez Prezydenta RP albo zatwierdzenia przez Radę Ministrów. Umowy nieratyfikowane wiążą jedynie podmioty administracji państwowej, które je zawarły i nie stanowią źródeł powszechnie obowiązującego prawa (art. 87 ust. 1 Konstytucji), choć wiążą Państwo w relacjach międzynarodowych na równi z umowami ratyfikowanymi.

Ratyfikacja najważniejszych umów międzynarodowych może nastąpić tylko na podstawie uprzedniej zgody wyrażonej przez parlament w ustawie (art. 89). Wymóg ten obejmuje umowy dotyczące:

- pokoju, sojuszy, układów politycznych lub układów wojskowych,
- wolności, praw lub obowiązków obywatelskich,
- członkostwa RP w organizacji międzynarodowej,
- znacznego obciążenia państwa pod względem finansowym,
- spraw uregulowanych w ustawie lub w których konstytucja wymaga ustawy.

Ratyfikowana umowa międzynarodowa, po jej ogłoszeniu w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, stanowi część krajowego porządku prawnego i jest bezpośrednio stosowana, chyba że jej stosowanie jest uzależnione od wydania ustawy (art. 91 ust. 1 Konstytucji).

Ratyfikowane umowy mogą kształtować sytuację prawną obywatela oraz określać jego uprawnienia i obowiązki. Umowa międzynarodowa ratyfikowana za uprzednią zgodą wyrażoną w ustawie ma pierwszeństwo przed ustawą, jeżeli ustawy tej nie da się pogodzić z umową. (art. 91. ust. 2).

Należy ponadto podkreślić, że stosownie do treści art. 241 ust. 1 Konstytucji umowy międzynarodowe ratyfikowane dotychczas przez Rzeczpospolitą Polską na podstawie obowiązujących w czasie ich ratyfikacji przepisów konstytucyjnych i ogłoszone w Dzienniku Ustaw uznaje się za umowy ratyfikowane za uprzednią zgodą wyrażoną w ustawie i stosuje się do nich przepisy art. 91 Konstytucji, jeżeli z treści umowy międzynarodowej wynika, że dotyczą one kategorii spraw wymienionych w art. 89 ust. 1 Konstytucji.

2. Wielostronne umowy międzynarodowe z zakresu międzynarodowego prawa humanitarnego, ratyfikowane przez Rzeczpospolitą Polską

- 1) Konwencja w sprawie okrętów szpitalnych, podpisana w Hadze dnia 21 grudnia 1904 r. (Dz. U. z 1936 r. Nr 60, poz. 439);
- 2) Konwencja dotycząca praw i obowiązków mocarstw i osób neutralnych w razie wojny lądowej, podpisana w Hadze dnia 18 października 1907 r. (Dz. U. z 1927 r. Nr 21, poz. 163);
- 3) Konwencja dotycząca praw i zwyczajów wojny lądowej, podpisana wraz z odnośnym Regulaminem w Hadze dnia 18 października 1907 r. (Dz. U. z 1927 r. Nr 21, poz. 161);
- 4) Konwencja o postępowaniu ze statkami handlowymi nieprzyjaciela na początku działań wojennych, podpisana w Hadze dnia 18 października 1907 r. (Dz. U. z 1936 r. Nr 6, poz. 64);
- 5) Konwencja o przerabianiu statków handlowych na okręty wojenne, podpisana w Hadze dnia 18 października 1907 r. (Dz. U. z 1936 r. Nr 6, poz. 65);
- 6) Konwencja o bombardowaniu przez morskie siły zbrojne w czasie wojny, podpisana w Hadze dnia 18 października 1907 r. (Dz. U. z 1936 r. Nr 6, poz. 66);
- 7) Konwencja o przystosowaniu do wojny morskiej zasad Konwencji Genewskiej, podpisana w Hadze dnia 18 października 1907 r. (Dz. U. z 1936 r. Nr 6, poz. 67);
- 8) Konwencja o pewnych ograniczeniach w wykonywaniu prawa zdobyczy podczas wojny morskiej, podpisana w Hadze dnia 18 października 1907 r. (Dz. U. z 1936 r. Nr 6, poz. 68);
- 9) Protokół dotyczący zakazu używania na wojnie gazów duszących, trujących lub podobnych oraz środków bakteriologicznych, podpisany w Genewie dnia 17 czerwca 1925 r. (Dz. U. z 1929 r. Nr 28, poz. 278);
- 10) Protokół dotyczący przepisów o akcji wojennej łodzi podwodnych, ustalonych w części IV traktatu londyńskiego z dnia 22 kwietnia 1930 r., podpisany w Londynie dnia 6 listopada 1936 r. (Dz. U. z 1937 r. Nr 55 poz. 425);
- 11) Porozumienie międzynarodowe w przedmiocie ścigania i karania głównych przestępców wojennych Osi Europejskiej, podpisane w Londynie dnia 8 sierpnia 1945 r. (Dz. U. z 1947 r. Nr 63, poz. 367);
- 12) Konwencja w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa, uchwalona przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 9 grudnia 1948 r. (Dz. U. z 1952 r., Nr 2, poz. 9, z późn. zm.);
- 13) Konwencje o ochronie ofiar wojny, podpisane w Genewie dnia 12 sierpnia 1949 r. (Dz. U. z 1956 r. Nr 38, poz. 171, załącznik):
 - Konwencja Genewska o polepszeniu losu rannych i chorych w armiach czynnych,
 - Konwencja Genewska o polepszeniu losu rannych, chorych i rozbitków sił zbrojnych na morzu,

- Konwencja Genewska o traktowaniu jeńców wojennych, oraz
- Konwencja Genewska o ochronie osób cywilnych podczas wojny;

14) Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego wraz z Regulaminem Wykonawczym do tej Konwencji oraz Protokół o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisane w Hadze dnia 14 maja 1954 r. (Dz. U. z 1957 r. Nr 46, poz. 212, załącznik);

15) Konwencja o niestosowaniu przedawnienia wobec zbrodni wojennych i zbrodni przeciwko ludzkości, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych dnia 26 listopada 1968 r. (Dz. U. z 1970 r. Nr 26, poz. 208, z późn. zm.);

16) Konwencja o zakazie prowadzenia badań, produkcji i gromadzenia zapasów broni bakteriologicznej (biologicznej) i toksycznej oraz o ich zniszczeniu, sporządzona w Moskwie, Londynie i Waszyngtonie dnia 10 kwietnia 1972 r. (Dz. U. z 1976 r. Nr 1, poz. 1, załącznik);

17) Konwencja o zakazie używania technicznych środków oddziaływania na środowisko w celach militarnych lub jakichkolwiek innych celach wrogich, otwarta do podpisania w Genewie dnia 18 maja 1977 r. (Dz. U. z 1978 r. Nr 31, poz. 132, załącznik);

18) Protokoły dodatkowe do Konwencji Genewskich z 12 sierpnia 1949 r., sporządzone w Genewie dnia 8 czerwca 1977 r. (Dz. U. z 1992 r. Nr 41, poz. 175, załącznik):

- Protokół dodatkowy do Konwencji Genewskich z 12 sierpnia 1949 r., dotyczący ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych (Protokół I),
- Protokół dodatkowy do Konwencji Genewskich z 12 sierpnia 1949 r., dotyczący ochrony ofiar niemiędzynarodowych konfliktów zbrojnych (Protokół II);

19) Konwencja o zakazie lub ograniczeniu użycia pewnych broni konwencjonalnych, które mogą być uważane za powodujące nadmierne cierpienia lub mające niekontrolowane skutki, wraz z załącznikami, sporządzona w Genewie dnia 10 października 1980 r. (Dz. U. z 1984 r. Nr 23, poz. 104):

- Protokół w sprawie niewykrywalnych odłamków (Protokół I),
- Protokół w sprawie zakazów lub ograniczeń użycia min, min-pułapek i innych urządzeń (Protokół II),
- Protokół w sprawie zakazów lub ograniczeń użycia broni zapalających (Protokół III);

20) Konwencja o prawach dziecka, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r. (Dz. U. z 1991 r. Nr 120, poz. 526);

21) Konwencja o zakazie prowadzenia badań, produkcji, składowania i użycia broni chemicznej oraz o zniszczeniu jej zapasów, sporządzona w Paryżu dnia 13 stycznia 1993 r. (Dz. U. z 1999 r., Nr 63, poz. 703, załącznik);

22) Dodatkowy protokół z dnia 13 października 1995 r. do Konwencji o zakazie lub ograniczeniu użycia pewnych broni konwencjonalnych, które mogą być uważane za powodujące nadmierne cierpienia lub mające niekontrolowane skutki, sporządzonej w Genewie 10 października 1980 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 215, poz. 1583), (tzw. IV Protokół w sprawie oślepiającej broni laserowej);

23) Poprawiony II Protokół w sprawie zakazów lub ograniczeń użycia min, min-pułapek i innych urządzeń zgodnie z poprawkami z dnia 3 maja 1996 r. (Protokół II zgodnie z poprawkami z dnia 3 maja 1996 r.) załączony do Konwencji o zakazie lub ograniczeniu użycia pewnych broni konwencjonalnych, które mogą być uważane za powodujące nadmierne cierpienia lub mające niekontrolowane skutki, sporządzonej w Genewie dnia 10 października 1980 r. (Dz. U. z 2005 r. Nr 125, poz.1048);

24) Rzymski Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego, sporządzony w Rzymie dnia 17 lipca 1998 r. (Dz. U. z 2003 r. Nr 78, poz. 708);

25) Protokół fakultatywny do Konwencji o prawach dziecka w sprawie angażowania dzieci w konflikty zbrojne, przyjęty w Nowym Jorku dnia 25 maja 2000 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 91, poz. 608);

26) Poprawiony Artykuł 1 Konwencji o zakazie lub ograniczeniu użycia pewnych broni konwencjonalnych, które mogą być uważane za powodujące nadmierne cierpienia lub mające niekontrolowane skutki, wraz z załącznikami, sporządzonej w Genewie dnia 10 października 1980 r. (Konwencja CCW), przyjęty przez Państwa-Strony na Drugiej Konferencji Przeglądowej Konwencji CCW w Genewie dnia 21 grudnia 2001 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 85, poz. 566);

27) Protokół dodatkowy do Konwencji Genewskich z dnia 12 sierpnia 1949 roku dotyczący przyjęcia dodatkowego znaku rozpoznawczego, przyjęty w Genewie dnia 8 grudnia 2005 roku (Protokół III) (Dz. U. z 2010 r. Nr 70, poz. 447);

3. Wielostronne umowy międzynarodowe z zakresu międzynarodowego prawa humanitarnego, podpisane przez Rzeczpospolitą Polską lub w stosunku do których trwają prace zmierzające do związania się tymi umowami

28) Międzynarodowa konwencja o zwalczaniu rekrutacji, wykorzystywania, finansowania i szkolenia najemników, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w dniu 4 grudnia 1989 r. – Konwencja ta została podpisana przez przedstawiciela RP w dniu 28 grudnia 1990 r.;

29) Konwencja o zakazie użycia, składowania, produkcji i transferu min przeciwpiechotnych oraz o ich zniszczeniu, sporządzona w Oslo dnia 18 września 1997 r. – Konwencja została podpisana przez przedstawiciela RP w dniu 4 grudnia 1997 r.; obecnie trwają prace zmierzające do ratyfikacji tej umowy w 2012 r.;

30) Protokół drugi do Konwencji haskiej z 1954 r. o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, sporządzony w Hadze dnia 26 marca 1999 r.;

31) Protokół o wybuchowych pozostałościach wojennych do Konwencji o zakazie lub ograniczeniu użycia pewnych broni konwencjonalnych, które mogą być uważane za powodujące nadmierne cierpienia lub mające niekontrolowane skutki (Protokół V), sporządzony w Genewie dnia 28 listopada 2003 r.; obecnie trwają prace zmierzające do ratyfikacji tej umowy.

4. Właściwość krajowych organów i organizacji w zakresie implementacji i upowszechniania mph

W Polsce za implementację i upowszechnianie międzynarodowego prawa humanitarnego odpowiedzialna jest zarówno władza wykonawcza, jak i sądownicza.

Odnosnie do władzy wykonawczej, funkcję koordynacyjną pełni Ministerstwo Spraw Zagranicznych, które inspiruje działalność Komisji ds. Międzynarodowego Prawa Humanitarnego powołanej do życia w 2004 r. (Zarządzenie Prezesa Rady Ministrów nr 51 z dnia 20 maja 2004 r. (M.P. z 2004 r. Nr 23, poz. 402 oraz z 2009 r. Nr 73, poz. 918), której zadaniem jest upowszechnianie norm międzynarodowego prawa humanitarnego w celu wprowadzenia ich do polskiego systemu prawnego. W skład Komisji wchodzi przedstawiciele poszczególnych resortów odpowiedzialnych za implementację i upowszechnianie międzynarodowego prawa humanitarnego w Polsce, w tym przedstawiciele Ministerstwa Obrony Narodowej, Ministerstwa Sprawiedliwości i Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji.

Sądy i Trybunały sprawując wymiar sprawiedliwości obowiązane są przestrzegać wiążącego Rzeczpospolitą Polską prawa międzynarodowego (art. 9 Konstytucji RP). Co więcej, zgodnie z art. 91 ust. 1 Konstytucji, sędziowie mogą bezpośrednio stosować umowy międzynarodowe po spełnieniu trzech przesłanek: umowa powinna być ratyfikowana, ogłoszona w Dzienniku Ustaw oraz nadawać się do bezpośredniego stosowania, tj. nie wymagać wydania ustawy. Sędziowie w sprawowaniu swojego urzędu są niezawisli i podlegają tylko Konstytucji oraz ustawom (art. 178 ust. 1 Konstytucji RP).

II. Ochrona określonych kategorii osób

1. Obrona cywilna kraju

Problematykę obrony cywilnej w Polsce regulują następujące akty prawne:

- a) I Protokół Dodatkowy z 1977 r. do Konwencji Genewskich z 1949 r. dotyczący ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych;
- b) Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2004 r. Nr 241, poz. 2416, z późn. zm.), a w szczególności jej art. 17 oraz Dział IV Obrona cywilna;
- c) Akty wykonawcze do ustawy, w szczególności:
 - rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 25 czerwca 2002 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Szefa Obrony Cywilnej Kraju, szefów obrony cywilnej województw, powiatów i gmin (Dz. U. Nr 96, poz. 850),
 - rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 26 września 2002 r. w sprawie odbywania służby w obronie cywilnej (Dz. U. Nr 169, poz. 1391 oraz z 2008 r. Nr 108, poz. 698).

Struktura obrony cywilnej opiera się na administracyjnym podziale terytorialnym kraju, gdzie wójtowie, starostowie i wojewodowie są szefami obrony cywilnej na swoim terenie. Na szczeblu centralnym istnieje

organ podległy Ministrowi Spraw Wewnętrznych i Administracji – Szef Obrony Cywilnej Kraju. Podstawowymi jednostkami organizacyjnymi właściwymi do wykonywania zadań obrony cywilnej są formacje obrony cywilnej. Pewną trudność w zapewnieniu ochrony podmiotom obrony cywilnej można zauważyć na szczeblu województwa, gdyż wojewoda jest zobowiązany przepisami prawa wewnętrznego do wykonywania zadań z zakresu obronności państwa. W świetle art. 65 I Protokołu Dodatkowego może to spowodować ustanie jego ochrony, jak również urzędu wojewódzkiego. W sytuacji krańcowej można sobie wyobrazić zniszczenie ośrodków koordynujących działalność obrony cywilnej na szczeblu wojewódzkim.

Kwestie dotyczące ochrony znaku obrony cywilnej są regulowane jedynie w I Protokole Dodatkowym z 1977 r. Brak jest regulacji prawa wewnętrznego, która odnosiłaby się do ochrony znaku obrony cywilnej również w czasie pokoju, tak jak to ma miejsce w przypadku znaku Czerwonego Krzyża, chronionego na podstawie ustawy z dnia 16 listopada 1964 r. o Polskim Czerwonym Krzyżu (Dz. U. Nr 41, poz. 276).

2. Ochrona personelu medycznego i duchownego

Przyznana przez międzynarodowe prawo humanitarne szczególna ochrona personelu medycznego i duchownego dotyczy tych kategorii osób, które otrzymały od strony wrogu nakaz lub upoważnienie do działania na rzecz ofiar wojny. Poszanowanie i ochrona tego rodzaju personelu oznacza zakaz kierowania ataków przeciwko niemu oraz zakaz uniemożliwiania realizacji jego humanitarnych funkcji (art. 24-26 Konwencji Genewskiej I, art. 36 Konwencji Genewskiej II, art. 20 Konwencji Genewskiej IV, art. 8 oraz 15 Protokołu Dodatkowego I, art. 9 Protokołu Dodatkowego II). Nikt nie może być niepokoiony ani karany za działalność o charakterze medycznym, zgodną z zasadami sztuki i etyki lekarskiej, niezależnie od tego, na czyją korzyść działalność ta jest realizowana (art. 18 Konwencji Genewskiej I, art. 16 ust. 1 Protokołu Dodatkowego I, art. 10 ust. 1 Protokołu Dodatkowego II). Osoby te nie mogą być ponadto zmuszane do czynów lub prac sprzecznych z etyką zawodową lub innymi normami mającymi na celu dobro rannych i chorych ani też zmuszane do powstrzymania się od działalności nakazanej przez te normy (art. 16 ust. 2 Protokołu Dodatkowego I, art. 10 ust. 2 Protokołu Dodatkowego II).

Personel medyczny, mimo obowiązku do powstrzymania się od czynnego udziału w walkach, może korzystać z lekkiej broni osobistej służącej ochronie własnej lub też obronie pozostających pod jego opieką osób rannych i chorych (art. 22 ust. 1 Konwencji Genewskiej I, art. 13 ust. 2 lit. a Protokołu Dodatkowego I).

Szczególny status ochronny przysługujący personelowi medycznemu i duchownemu widoczny jest także w sytuacji, gdy osoby te znajdują się w rękach nieprzyjaciela (art. 33 i 35 III Konwencji Genewskiej). Mimo iż formalnie nie stają się jeńcami wojennymi, korzystają oni jednocześnie z wszelkich uprawnień i ochrony przysługującej jeńcom wojennym. Przebywając w obozach jenieckich, nie mogą być zmuszani do żadnej pracy niezwiązanej z ich misją lekarską lub religijną. Powinni mieć bezpośredni dostęp do właściwych władz obozowych we wszelkich sprawach związanych z realizacją ich misji. Kapelani mogą swobodnie wykonywać funkcje religijne wśród współwyznawców, a ponadto przysługuje im prawo do swobodnej korespondencji z władzami duszpasterskimi Mocarstwa zatrzymującego i międzynarodowymi organizacjami religijnymi.

W celu urealnienia ochrony przysługującej personelowi medycznemu i religijnemu może on korzystać z określonych przez prawo międzynarodowe znaków ochronnych (art. 38 oraz 44 Konwencji Genewskiej I,

art. 18 Protokołu Dodatkowego I, art. 12 Protokołu dodatkowego II) oraz kart i tabliczek tożsamości. Na gruncie prawa polskiego umieszczanie znaków ochronnych reguluje Norma Obronna NO-02-A032:2009 Emblemat genewski – Umieszczanie i maskowanie na obiektach medycznych na lądzie, wprowadzona decyzją Nr 105/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 1 kwietnia 2011 r. w sprawie zatwierdzenia i wprowadzenia dokumentów normalizacyjnych dotyczących obronności i bezpieczeństwa państwa (Dz. Urz. MON Nr 7, poz. 90). Z kolei kwestię kart i tabliczek tożsamości określa art. 54a ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej oraz wydane na jego podstawie rozporządzenia wykonawcze.

Zamierzone kierowanie ataków na budynki, materiały, oddziały medyczne i środki transportu oraz personel używający znaków odróżniających ustanowionych przez Konwencje Genewskie w świetle prawa międzynarodowego, kwalifikowane jest jako zbrodnia wojenna, zgodnie z art. 8 ust. 2 lit b pkt. XXIV Rzymskiego Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego. Takie zachowanie wyczerpuje znamiona przestępstwa określonego w art. 122 Kodeksu karnego z dnia 6 czerwca 1997 r. (Dz. U. Nr 88, poz. 553, z późn. zm.), który penalizuje atakowanie obiektów niebronionych oraz stosowanie innych sposobów walki zabronionych przez prawo międzynarodowe. Ponadto, Art. 123 Kodeksu karnego penalizuje dokonane z naruszeniem prawa międzynarodowego zabójstwa personelu medycznego i osób duchownych oraz wszelkie czyny powodujące ciężki uszczerbek na zdrowiu, a także poddawanie tych osób torturom, okrutnemu lub nieludzkiemu traktowaniu, dokonywanie na nich, nawet za ich zgodą, eksperymentów poznawczych, używanie ich do ochraniania swoją obecnością określonego terenu lub obiektu przed działaniami zbrojnymi albo własnych oddziałów lub zatrzymywanie jako zakładników.

3. Ochrona personelu PCK i innego personelu organizacji humanitarnych

Zagadnienie to jest uregulowane przede wszystkim w art. 26 I Konwencji Genewskiej z 1949 r. Celem tego przepisu jest zrównanie personelu upoważnionych stowarzyszeń powołanych do niesienia pomocy regularnym służbom medycznym sił zbrojnych danego państwa z personelem medycznym sił zbrojnych, zarówno pod względem prawa do ochrony, jak również zasad mających zastosowanie w przypadku dostania się do niewoli.

Komentarz do Konwencji Genewskich autorstwa J. Picteta wymienia następujące warunki przyznania ochrony personelowi upoważnionych stowarzyszeń powołanych w celu niesienia pomocy regularnym służbom medycznym jego sił zbrojnych:

1) Uznanie danej organizacji przez władze państwa, na terytorium którego prowadzi ona swoją działalność – jeżeli chodzi o Polski Czerwony Krzyż, to obecnie jego rola i zadania zostały określone w ustawie z dnia 16 listopada 1964 r. o Polskim Czerwonym Krzyżu, jak również Statucie PCK, obowiązującym na podstawie rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 25 października 2004 r. w sprawie zatwierdzenia Statutu Polskiego Czerwonego Krzyża (Dz. U. Nr 237, poz. 2372).

2) Upoważnienie dla danej organizacji do pełnienia roli pomocniczej w stosunku do służby medycznej sił zbrojnych – na gruncie prawa polskiego obowiązek ten został zrealizowany w art. 2 ustawy o PCK, który określa, że Polski Czerwony Krzyż działa jako organizacja służąca dobrowolnie pomocą społecznej służbie zdrowia i służbie zdrowia Sił Zbrojnych. Ponadto § 9 ust. 1 Statutu PCK, wskazuje, że Polski

Czerwony Krzyż wspomaga w czasie konfliktu zbrojnego wojskową i cywilną służbę zdrowia, zgodnie z postanowieniami Konwencji genewskich z 1949 r. i Protokołów dodatkowych z 1977 r., oraz prowadzi działalność humanitarną na rzecz ofiar konfliktów zbrojnych.

3) Dokonanie stosownej notyfikacji – rząd, który upoważnił jedno lub kilka stowarzyszeń pomocy do pełnienia roli pomocniczej w stosunku do służby medycznej sił zbrojnych, powinien najpóźniej przed użyciem ich personelu poinformować o tym wszystkie pozostałe Państwa-Strony (w czasie pokoju) lub swoich przeciwników (podczas trwającego konfliktu). Wymóg ten leży w interesie samego personelu, ponieważ w przeciwnym razie strona konfliktu, która nie została poinformowana o tym fakcie, może odmówić przyznania personelowi należnej mu ochrony. Komentarz sugeruje, że w celu uniknięcia jakichkolwiek nieporozumień należy uczynić zadość temu obowiązkowi także w stosunku do personelu krajowego stowarzyszenia Czerwonego Krzyża lub Czerwonego Półksiężyca mimo tego, że istnienie takiej organizacji w tym kraju jest powszechnie znane i znajduje potwierdzenie w stosunkach międzynarodowych (w postaci uznania stowarzyszenia krajowego przez MKCK czy też uczestnictwa stowarzyszeń krajowych wspólnie z państwami i organami Ruchu w Międzynarodowych Konferencjach Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężyca). Wiodącą rolę w zakresie realizacji tego obowiązku powinien odgrywać resort spraw zagranicznych.

4) Personel stowarzyszeń pomocy powinien w czasie wojny podlegać prawu wojskowemu oraz regulaminom wojskowym, działając w imieniu danego państwa – wymóg ten wiąże się z obowiązującą w prawie międzynarodowym zasadą odpowiedzialności państwa za działalność jego przedstawicieli lub organów. W praktyce oznacza to, że osoby te działają na rozkaz przełożonych wojskowych i że organy wojskowe zobowiązane są do wydania personelowi tych organizacji stosownych oznaczeń i kart tożsamości. Ten ostatni obowiązek realizowany jest w trybie art. 54a ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (oraz wydanego na jej podstawie rozporządzenia Ministra Obrony Narodowej z dnia 10 kwietnia 2008 r. w sprawie kart i tabliczek tożsamości (Dz. U. Nr 79, poz. 472 i Nr 105, poz. 676). Podporządkowanie personelu stowarzyszeń pomocy organom wojskowym nie oznacza utraty przez te organizacje ich tożsamości i statusu, a zrównanie w przysługującej ochronie nie powoduje, że personel tych organizacji zostaje włączony do sił zbrojnych.

Warunki tego podporządkowania powinny być określone w prawie krajowym (np. w formie rozporządzenia do ustawy o PCK). Warto przy tym zaznaczyć, że rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 1 września 1927 r. (Dz. U. Nr 79, poz. 688 – uchylone ustawą o PCK z 1964 r.), przewidywało w art. 5, że „z chwilą wybuchu wojny, ogłoszenia mobilizacji ogólnej, albo częściowej, jak również w wypadkach, w których tego wymaga interes Państwa, stwierdzony uchwałą Rady Ministrów, stowarzyszenie „Polski Czerwony Krzyż” podlega całkowicie Ministrowi Spraw Wojskowych.” Obecnie tego typu rozwiązanie byłoby niemożliwe do zastosowania ze względu na obowiązujące Podstawowe Zasady Ruchu, w tym zasadę niezależności.

5) Personel stowarzyszeń pomocy powinien wykonywać te same zadania, co personel wojskowych służb medycznych – zasada ta oznacza, że szczególna ochrona przysługuje tylko i wyłącznie tym osobom spośród personelu danego stowarzyszenia, które faktycznie realizują zadania wojskowego personelu medycznego (nie zaś całemu personelowi stowarzyszenia, które zostało upoważnione do pełnienia roli pomocniczej w stosunku do służby medycznej sił zbrojnych). Zadania te zostały określone w art. 24 I Konwencji Genewskiej z 1949 r., jako odszukiwanie, zbieranie, przenoszenie i leczenie rannych i chorych albo zapobieganie chorobom, jak również zarządzanie formacjami i zakładami sanitarnymi.

Należy zaznaczyć, że tak szczegółowe uregulowanie sytuacji personelu medycznego stowarzyszeń pomocy wiązało się w dużym stopniu z faktem, że Konwencja Genewska I zapewnia ochronę personelowi medycznemu wojskowemu, natomiast Konwencja Genewska IV tylko w wyjątkowych sytuacjach zrównuje status cywilnego personelu medycznego z personelem wojskowym. Po przyjęciu Protokołów Dodatkowych z 1977 r. problem ten nieco stracił na znaczeniu dla państw, które – tak jak Polska – są ich stronami. Protokoły zapewniają bowiem ochronę całemu personelowi medycznemu (art. 15 Protokołu I i art. 10 Protokołu II). Art. 8 pkt 3 Protokołu I przewiduje, że określenie „personel medyczny” obejmuje nie tylko personel wojskowy i cywilny strony konfliktu oraz personel zatrudniony w organizacjach obrony cywilnej, ale także „personel medyczny krajowych stowarzyszeń Czerwonego Krzyża (...) i innych krajowych dobrowolnych towarzystw pomocy, należycie uznanych i upoważnionych przez stronę konfliktu”. Nastąpiła zatem zmiana akcentów – status i ochrona tego personelu nie ma charakteru wyjątkowego przywileju, ale jest regułą. Z uwagi jednak na zachowanie wymogu „należytego uznania i upoważnienia” oraz okoliczność, że nie wszystkie państwa świata są stronami Protokołów Dodatkowych (w przeciwieństwie do Konwencji Genewskich, które mają charakter prawdziwie uniwersalny), ostrożność nakazuje spełnienie wymienionych wyżej wymogów z art. 26 I Konwencji Genewskiej.

4. Jeńcy wojenni, osoby internowane i repatrianci

Zagadnienia związane z traktowaniem jeńców wojennych zgodnie z postanowieniami III Konwencji Genewskiej z 1949 r. zostały uregulowane w następujących Normach Obronnych, wprowadzonych wprowadzonej decyzją Nr 105/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 1 kwietnia 2011 r. w sprawie zatwierdzenia i wprowadzenia dokumentów normalizacyjnych dotyczących obronności i bezpieczeństwa państwa:

- 1) *NO-02-A020:2010 Procedury postępowania z jeńcami, zdobytym wyposażeniem i dokumentami przeciwnika* – określająca zasady postępowania z jeńcami wojennymi i ich mieniem, a także ustalająca wzory dokumentów potrzebnych do prowadzenia ewidencji jeńców, ich mienia osobistego i wojskowego;
- 2) *NO-02-A036:2010 Przesłuchiwanie jeńców wojennych* – wskazująca procedury postępowania z jeńcami wojennymi w trakcie ich przesłuchiwania, zasady podziału jeńców wojennych na kategorie w zależności od posiadanych informacji oraz podział jednostek przesłuchujących jeńców, a także wzór meldunku z przesłuchania jeńca wojennego i procedury jego przesyłania do odpowiednich służb;
- 3) *NO-02-A042:2001 Ćwiczenia wojskowe – Zasady postępowania z osobami pozorującymi jeńców wojennych* – służąca określeniu procedur pozwalających na nabycie odpowiednich nawyków w zakresie traktowania jeńców wojennych.

Rodzaje stopni wojskowych (z podziałem na szeregowych, podoficerów i oficerów), a także zasady ich nadawania oraz utraty, określa dział III rozdziału 2 ustawy o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej z 1967 r. Art. 43 III Konwencji Genewskiej z 1949 r. nie precyzuje sposobu zakomunikowania stronie przeciwnej tytułów i stopni osób, którym przysługuje status jeńca wojennego lub które korzystać mogą z traktowania zastrzeżonego dla jeńców wojennych, w celu zapewnienia jednakowego ich traktowania, zobowiązując jedynie państwa walczące do przekazania przedmiotowych informacji z chwilą rozpoczęcia działań zbrojnych. W praktyce realizacja tego zobowiązania może nastąpić w dowolny sposób, który zapewni należyłą realizację dyspozycji tego przepisu.

5. Krajowe Biuro Informacji

Konwencje Genewskie o ochronie ofiar wojny z dnia 12 sierpnia 1949 r. (zwłaszcza art. 22 III Konwencji Genewskiej i art. 13 IV Konwencji Genewskiej) oraz Protokoły dodatkowe z dnia 8 czerwca 1977 r. nakładają na Polskę obowiązek utworzenia i prowadzenia biura, którego celem jest zbieranie i przekazywanie rodzinom informacji o ofiarach wojen i konfliktów zbrojnych. Zgodnie z ustawą o Polskim Czerwonym Krzyżu z dnia 16 listopada 1964 r. Polski Czerwony Krzyż prowadzi na zlecenie państwa Krajowe Biuro Informacji, pod nazwą Biura Informacji i Poszukiwań PCK. Dodatkowe podstawy prawne funkcjonowania Biura to: rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 12 maja 1999 r. w sprawie przekazania uprawnień Prezesa Rady Ministrów określonych ustawą o Polskim Czerwonym Krzyżu (Dz. U. Nr 42, poz. 425) oraz rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 25 października 2004 r. w sprawie zatwierdzenia statutu Polskiego Czerwonego Krzyża.

Na podstawie przepisów ww. aktów prawnych oraz art. 131 ustawy z dnia 30 czerwca 2005 r. o finansach publicznych (Dz. U. Nr 249, poz. 2104 z późn. zm.) Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji zleca Polskiemu Czerwonemu Krzyżowi, zgodnie z przepisami ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. Nr 96, poz. 873, z późn. zm.), realizację zadania publicznego pt.: „Prowadzenie Krajowego Biura Informacji i Poszukiwań, przewidzianego w konwencjach międzynarodowych o traktowaniu jeńców wojennych oraz o ochronie osób cywilnych podczas wojny”. Stosowna umowa jest podpisywana w każdym roku budżetowym między Ministerstwem Spraw Wewnętrznych i Administracji a Zarządem Głównym Polskiego Czerwonego Krzyża i na jej podstawie MSWiA przekazuje dotację z budżetu państwa umożliwiającą funkcjonowanie Krajowego Biura Informacji i Poszukiwań.

Przy wykonywaniu swoich zadań Biuro Informacji i Poszukiwań PCK współpracuje za granicą między innymi z Centralną Agencją Poszukiwań Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża w Genewie i Delegaturami MKCK na obszarach objętych konfliktami zbrojnymi, Międzynarodowym Biurem Poszukiwań w Bad Arolsen (Niemcy) oraz kilkudziesięcioma stowarzyszeniami krajowymi Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężycza. W kraju Biuro współpracuje z wieloma instytucjami, które posiadają informacje o ofiarach II wojny światowej oraz współczesnych konfliktów zbrojnych (m. in. Instytutem Pamięci Narodowej, Muzeum Powstania Warszawskiego, Żydowskim Instytutem Historycznym, Radą Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa, Urzędem ds. Cudzoziemców, Archiwum Państwowym).

III. Ochrona określonych kategorii miejsc i obiektów

1. Ochrona środowiska naturalnego

Rzeczpospolita Polska jest stroną Układu o zakazie prób broni nuklearnej w atmosferze, w przestrzeni kosmicznej i pod wodą, sporządzonego w Moskwie dnia 5 sierpnia 1963 r. (Dz. U. Nr 52, poz. 288), Konwencji o zakazie wykorzystywania technik modyfikacji środowiska w celach wojskowych lub innych celach wrogich z dnia 10 grudnia 1976 r. oraz Konwencji bazylejskiej o kontroli transgranicznego przemieszczania i usuwania odpadów niebezpiecznych, sporządzonej w Bazylei dnia 22 marca 1989 r. (Dz. U. z 1995 r. Nr 19, poz. 88, załącznik).

Aktem prawnym, który kompleksowo reguluje problematykę ochrony środowiska jest ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2008 r. Nr 25, poz. 150, z późn. zm.).

Działalność resortu Obrony Narodowej w zakresie ochrony środowiska polega na minimalizacji stopnia degradacji środowiska związanego z funkcjonowaniem sił zbrojnych. Ochrona środowiska w Siłach Zbrojnych RP, z uwagi na interdyscyplinarność i wielopłaszczyznowość, traktowana jest jako wyodrębniony podsystem funkcjonujący w strukturach resortu Obrony Narodowej. Rozwój i funkcjonowanie tego podsystemu opiera się na następujących zasadach:

- ochrona środowiska i jego zasobów jest zadaniem każdego żołnierza i pracownika resortu,
- organizacja ochrony środowiska jest zadaniem dowódców wszystkich szczebli Sił Zbrojnych oraz kierowników innych jednostek organizacyjnych resortu obrony narodowej,
- w procesie szkolenia wojsk oraz planowania i realizacji innych zadań stosuje się zasadę minimalizowania negatywnego oddziaływania na środowisko,
- racjonalnego korzystania z zasobów naturalnych,
- edukacji ekologicznej, która jest integralnym elementem każdej formy szkolenia i wychowywania w Siłach Zbrojnych RP,
- Siły Zbrojne RP służą pozytywnym przykładem dla otoczenia w zakresie ochrony środowiska naturalnego.

Realizacja celów i strategii ochrony środowiska w sektorze obronnym opiera się na następujących elementach:

- minimalizacji degradacji środowiska powodowanej działalnością bieżącą,
- zapobieganiu degradacji w przyszłości – również w wymiarze legislacyjnym,
- likwidacji powstałych w przeszłości szkód ekologicznych,
- zapewnieniu odpowiednich środków finansowych na realizację celów ekologicznych przez sektor obronny,
- kontroli realizacji działań proekologicznych.

W tym celu wydano szereg aktów prawnych, w tym rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 16 października 2008 r. w sprawie określenia organów odpowiadających za nadzór nad przestrzeganiem przepisów o ochronie środowiska w komórkach organizacyjnych Ministerstwa Obrony Narodowej i jednostkach organizacyjnych podległych Ministrowi Obrony Narodowej lub przez niego nadzorowanych (Dz. U. Nr 195, poz. 1203) oraz rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 9 sierpnia 2002 r. w sprawie szczegółowych zasad sporządzania instrukcji szkoleniowej w zakresie zapewnienia wymogów ochrony zwierząt oraz roślin w toku szkolenia Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej na poligonach (Dz. U. Nr 137, poz. 1157). Co roku sporządzane są informacje o stanie środowiska na terenach będących w dyspozycji Ministra Obrony Narodowej oraz o spełnianiu przez jednostki organizacyjne Sił Zbrojnych RP wymagań ochrony środowiska, w tym m.in.:

- zbiorcze zestawienie wielkości emisji zanieczyszczeń gazowych i pyłowych do powietrza, wielkości poboru wody i ilości odprowadzanych ścieków,
- założenia do systemu zbioru informacji o obiektach infrastruktury mających istotny wpływ na środowisko jako podstawy do tworzenia centralnej bazy danych o takich obiektach użytkowanych przez resort obrony narodowej,
- założenia do systemu zbioru informacji o odpadach niebezpiecznych i innych niż niebezpieczne.

Na mocy decyzji 196/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 8 czerwca 2010 r. powołano Zespół do spraw funkcjonowania i doskonalenia Krajowego Systemu Wykrywania Skażeń i Alarmowania. Obecnie Zespół pracuje nad nowelizacją rozporządzenia Rady Ministrów w sprawie wykrywania skażeń i właściwości organów w tych sprawach. Celem powyższej nowelizacji jest podniesienie efektywności procedur współdziałania podmiotów funkcjonujących w ramach Krajowego Systemu Wykrywania Skażeń i Alarmowania, jak również zdefiniowanie roli Rządowego Centrum Bezpieczeństwa odnośnie do funkcjonowania systemów wykrywania i alarmowania o skażeniach.

W celu zapewnienia zewnętrznego bezpieczeństwa państwa i sprawowania ogólnego kierownictwa w dziedzinie obronności kraju Rada Ministrów przyjęła w dniu 16 października 2006 r. rozporządzenie z w sprawie systemów wykrywania skażeń i właściwości organów w tych sprawach (Dz. U. z 2006 r. Nr 191, poz. 1415), wydane na podstawie delegacji zawartej w art. 6 ust. 2 pkt 5 ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej. Rozporządzenie to ma zastosowanie w przypadku wprowadzenia stanu nadzwyczajnego, w szczególności stanu klęski żywiołowej, w celu zapobieżenia skutkom katastrofy naturalnej, awarii technicznej lub działań terrorystycznych, mogących spowodować wystąpienie skażeń chemicznych, biologicznych lub promieniotwórczych.

Art. 120 Kodeksu karnego z 1997 r. określa jako zbrodnię wojenną stosowanie środka masowej zagłady zakazanego przez prawo międzynarodowe. Do katalogu środków zakazanych służących masowej zagładzie należą w szczególności broń chemiczna oraz biologiczna, których użycie może wywołać rozległe, długotrwałe lub poważne szkody w środowisku naturalnym.

2. Ochrona dóbr kultury

Rzeczpospolita Polska jest związana Konwencją o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego wraz z Regulaminem Wykonawczym do tej Konwencji oraz Protokołem o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego. W 2010 r. podjęte zostały działania prawne zmierzające do przystąpienia do Drugiego Protokołu do powyższej Konwencji.

W polskim systemie prawnym zasady ochrony dóbr kultury na wypadek konfliktu zbrojnego zostały określone w Rozporządzeniu Ministra Kultury z 25 sierpnia 2004 roku w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153). Najważniejsze postanowienia rozporządzenia to obowiązek sporządzenia przez właściciela lub użytkownika dóbr kultury planu ochrony najcenniejszych dóbr kultury, w tym ewakuacji na wypadek zagrożenia. Rozporządzenie określa ponadto znaki umowne stosowane w planach ochrony dóbr kultury, zasady oznakowania obiektów, zasady szkolenia personelu przydzielonego do ochrony dóbr kultury oraz wzory kart tożsamości personelu przydzielonego do ochrony dóbr kultury.

Postanowienia zapewniające przestrzeganie norm prawa międzynarodowego w zakresie ochrony dóbr kultury zostały zawarte w Decyzji Nr 250/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 4 sierpnia 2005 roku w sprawie przestrzegania zasad ochrony dóbr kultury w działaniach Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. Urz. MON z 2005 r. Nr 15, poz. 135). Wdrażana jest obecnie w Siłach Zbrojnych „Instrukcja w sprawie zasad ochrony dóbr kultury w działalności Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej”. Powyższa

instrukcja ujmuje szczegółowe zadania i kompetencje dla osób zajmujących kierownicze stanowiska w Ministerstwie Obrony Narodowej oraz dla dowódców rodzajów Sił Zbrojnych w zakresie ochrony dóbr kultury. W strukturze organizacyjnej Ministerstwa Obrony Narodowej jest oficer odpowiedzialny za przestrzeganie zasad wynikających z prawa międzynarodowego dotyczących ochrony dóbr kultury.

W Rzeczypospolitej Polskiej dobra kultury korzystające z ochrony mogą być oznaczone znakiem wyróżniającym, określonym w Konwencji Haskiej z 14 maja 1954 roku. Zasady dotyczące znakowania zostały określone w Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 roku w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. Nr 30, poz. 259).

W celu zapoznania żołnierzy Wojska Polskiego z postanowieniami dotyczącymi ochrony dóbr kultury w razie konfliktu zbrojnego zorganizowane zostały także specjalistyczne szkolenia z zakresu ochrony dziedzictwa kultury dla pododdziałów przygotowujących się do misji w Afganistanie. Na potrzeby realizacji zadań w Afganistanie zostało wydane przez MON wydawnictwo „Dziedzictwo kultury Afganistanu. Prawne i organizacyjne aspekty ochrony”.

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego od wielu lat organizuje szkolenia dla kandydatów na ekspertów współpracy cywilno-wojskowej w obszarze ochrony dziedzictwa kultury na potrzeby misji wojskowych. Ostatnie szkolenie ekspertów odbyło się w maju 2010 roku na terenie Akademii Obrony Narodowej. Od dziewięciu lat Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego jest współorganizatorem Polskiej Szkoły Międzynarodowego Prawa Humanitarnego Konfliktów Zbrojnych w Radziejowicach. Od wielu lat jednym z tematów realizowanych zajęć Szkoły jest „Ochrona dóbr kultury w konfliktach zbrojnych”.

W prawie polskim sankcje wobec osób, które w czasie działań zbrojnych dopuściły się naruszeń postanowień Konwencji Haskiej określają przepisy rozdziału XVI ustawy z dnia 6 czerwca 1997 roku – Kodeks karny dotyczące przestępstw przeciwko pokojowi, ludzkości oraz przestępstw wojennych.

Wprowadzenie tych postanowień do Kodeksu karnego czyni zadość wymaganiom art. 28 Konwencji, zobowiązującej Państwa Strony do wprowadzenia do swoich systemów prawa karnego sankcji za czyny stanowiące naruszenie Konwencji. Niezależnie od obywatelstwa oraz niezależnie od tego, czy przestępstwo zostało popełnione na terytorium, Kodeks karny pozwala na ściganie sprawcy.

Zgodnie z Rezolucją II do Konwencji Haskiej z 1954 roku w Rzeczypospolitej Polskiej funkcjonuje organ doradczy. Powołany został rozporządzeniem Rady Ministrów RP z dnia 27 kwietnia 2004 roku w sprawie Polskiego Komitetu Doradczego (Dz. U. z 2004 r. Nr 102, poz. 1066). Polski Komitet Doradczy jest organem pomocniczym Rady Ministrów.

Komitetowi przewodniczy sekretarz stanu w Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego, odpowiedzialny za ochronę zabytków. W skład Komitetu wchodzi przedstawiciele Ministra Obrony Narodowej, Spraw Wewnętrznych i Administracji, Spraw Zagranicznych, Sprawiedliwości, Edukacji oraz osoby posiadające kwalifikacje specjalistyczne z dziedziny ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Komitet rozpoczął funkcjonowanie w 2004 roku.

3. Ochrona szpitali cywilnych i wojskowych

Ochrona ta wynika wprost z postanowień międzynarodowego prawa humanitarnego i oznacza m.in. obowiązek poszanowania jednostek medycznych, do których należą również szpitale (bez dokonywania rozróżnienia na szpitale cywilne i wojskowe) i zakaz ich atakowania, pod warunkiem, że nie są one wykorzystywane, poza ramami swej funkcji humanitarnej, do działań szkodliwych dla nieprzyjaciela (art. 27 Regulaminu do Konwencji dotyczącej praw i zwyczajów wojny lądowej z 1907 r., art. 19 Konwencji Genewskiej I, art. 12 Protokołu Dodatkowego I). Poszanowanie należne medycznym jednostkom organizacyjnym oznacza, że nie wolno ingerować w ich medyczną działalność osobom i władzom z zewnątrz w sposób, który mógłby zakłócić ich pracę i proces leczenia. Ochronie przed atakami służy obowiązek dołożenia należytej staranności, aby obiekty medyczne były rozmieszczane z dala od obiektów wojskowych, by nie narażać ich na niebezpieczeństwo w trakcie ataków nieprzyjaciela. Dodatkowo, w celu urealnienia, a także ukazania na zewnątrz uprawnień do szczególnej ochrony, jednostki medyczne mogą być oznaczane znakiem ochronnym przewidzianym przez przepisy Konwencji genewskich oraz ich Protokołów dodatkowych, takim jak np. znak czerwonego krzyża. Użycie tych znaków powinno być poddane kontroli państwa. Kwestie te określa wspomniana wyżej Norma Obronna NO-02-A032:2009 Emblemat genewski – Umieszczanie i maskowanie na obiektach medycznych na lądzie.

W międzynarodowym prawie humanitarnym brak jest normy, która w sposób kategoryczny nakładałaby na państwa obowiązek oznaczania jednostek medycznych znakiem rozpoznawczo-ochronnym. Nie stanowi więc naruszenia prawa sytuacja, w której jednostki medyczne nie byłyby oznaczone przy użyciu znaków ochronnych. Należy jednocześnie podkreślić, że zakaz atakowania tego typu obiektów ma charakter absolutny, przez co atakowanie jednostek medycznych pod pretekstem, że ze względu na brak zastosowania znaków ochronnych nie korzystają one z należytej ochrony, należałoby potraktować jako zbrodnię wojenną, zgodnie z art. 8 ust. 2 lit b pkt XXIV Rzymskiego Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego.

4. Ochrona obiektów i instalacji zawierających niebezpieczne siły

Międzynarodowe prawo humanitarne przewiduje ogólny zakaz czynienia przedmiotem ataków budowli lub urządzeń zawierających niebezpieczne siły, a zwłaszcza zapór, grobli i elektrowni atomowych, choćby stanowiły cele wojskowe, jeżeli ataki te mogłyby spowodować wyzwolenie tych sił i w następstwie wywołać poważne straty wśród ludności cywilnej (art. 56 ust. 1 Protokołu Dodatkowego I, art. 15 Protokołu Dodatkowego II). Ochrona ta nie ma jednakże charakteru bezwzględnego i ustaje wówczas, gdy obiekty lub instalacje są wykorzystywane do regularnego, istotnego i bezpośredniego wsparcia operacji wojskowych oraz gdy ataki te są jedynym możliwym środkiem mogącym spowodować przerwanie wsparcia. W przypadku ustania ochrony, strona atakująca ma obowiązek zastosowania możliwych środków ostrożności dla uniknięcia wyzwolenia niebezpiecznych sił. Obowiązkiem strony atakowanej jest powstrzymanie się od rozmieszczania celów wojskowych w pobliżu budowli lub urządzeń zawierających niebezpieczne siły. Obowiązek ten nie dotyczy jednak urządzeń, których jedynym celem jest obrona budowli lub urządzeń chronionych. Strony konfliktu mogą zawierać między sobą szczegółowe porozumienia służące zapewnieniu dodatkowej ochrony budowlom lub urządzeniom zawierającym niebezpieczne siły, a ponadto oznaczyć dobra chronione za pomocą specjalnego znaku, składającego się z grupy trzech kół jasnopomarańczowych na jednej osi, zgodnie z treścią art. 16 załącznika I do Protokołu Dodatkowego I.

Problematykę związaną z ochroną obiektów i instalacji zawierających niebezpieczne siły w rozumieniu art. 56 PD I regulują, w szczególności, następujące akty prawne:

- 1) ustawa z dnia 22 sierpnia 1997 r. o ochronie osób i mienia (Dz. U. z 2005 r. Nr 145, poz. 1221, z późn. zm.), która określa m.in. obszary, obiekty i urządzenia podlegające szczególnej ochronie oraz nadzór nad funkcjonowaniem osób i mienia;
- 2) ustawa z dnia 23 sierpnia 2001 r. o organizowaniu zadań na rzecz obronności państwa realizowanych przez przedsiębiorców (Dz. U. z 2001 r. Nr 122, poz. 1320), która wskazuje zasady organizowania zadań na rzecz obronności państwa realizowanych przez przedsiębiorców wykonujących działalność gospodarczą na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (z uwzględnieniem przedsiębiorców o szczególnym znaczeniu gospodarczo-obronnym), organy właściwe w sprawowaniu nadzoru nad realizacją tych zadań oraz zasady ich finansowania;
- 3) rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 24 czerwca 2003 r. w sprawie obiektów szczególnie ważnych dla bezpieczeństwa i obronności państwa oraz ich szczególnej ochrony (Dz. U. z 2003 r. Nr 116, poz. 1090), które określa kategorie obiektów szczególnie ważnych dla bezpieczeństwa i obronności państwa, a także zadania w zakresie ich szczególnej ochrony oraz właściwość organów państwowych w tych sprawach.

5. Miejscowości i strefy pod szczególną ochroną

Konwencje Genewskie o ochronie ofiar wojny z 1949 r. i Protokół Dodatkowy o ochronie ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych z 1977 r. (Protokół Dodatkowy I) przewidują możliwość utworzenia kilku rodzajów stref i miejscowości podlegających szczególnej ochronie, głównie w przypadku międzynarodowych konfliktów zbrojnych. Są to:

- **Strefy sanitarne i bezpieczeństwa** przewidziane w artykule 23 I Konwencji Genewskiej i w art. 14 IV Konwencji Genewskiej oraz w załącznikach nr I do tych konwencji. Ich celem jest zapewnienie ochrony rannym i chorym żołnierzom oraz personelowi udzielającemu im pomocy i zarządzającemu strefami (I Konwencja Genewska), a także rannym i chorym cywilom, osobom niepełnosprawnym, w podeszłym wieku, dzieciom poniżej 15 roku życia, kobietom ciężarnym i matkom dzieci poniżej 7 lat (IV Konwencja Genewska). Strefy takie mogą być tworzone zarówno w czasie pokoju, jak i po rozpoczęciu konfliktu zbrojnego, ale ich rzeczywista ochrona jest uzależniona od porozumień zawieranych między stronami konfliktu.
- **Strefy zneutralizowane** przewidziane w art. 15 IV Konwencji Genewskiej. Ich celem jest zapewnienie ochrony przed skutkami działań zbrojnych rannym i chorym żołnierzom oraz cywilom. W przypadku konfliktu międzynarodowego utworzenie podobnych stref dla cywilów przewiduje art. 3 wspólny dla czterech Konwencji Genewskich z 1949 r. Strefy takie mogą być tworzone podczas konfliktu zbrojnego na podstawie porozumienia zawartego przez strony konfliktu.
- **Miejscowości niebronione** przewidziane w art. 59 Protokołu Dodatkowego I. Ich celem jest zapewnienie ochrony ludności cywilnej w miejscu jej zamieszkania, w związku z lokalizacją takiej miejscowości w pobliżu lub wewnątrz strefy walk. Status miejscowości niebronionej wynika z oświadczenia wydanego przez jedną ze stron toczącego się konfliktu zbrojnego (jeśli spełnione są

wszystkie warunki określone szczegółowo w art. 59) lub z porozumienia stron konfliktu (jeśli niektóre warunki z art. 59 nie zostały spełnione).

- **Strefy zdemilitaryzowane** przewidziane w art. 60 Protokołu Dodatkowego I. Podobnie jak w przypadku miejscowości niebronionych, celem stref zdemilitaryzowanych jest zapewnienie ochrony ludności cywilnej w miejscu jej zamieszkania. Są one tworzone na podstawie porozumienia stron, przy czym lokalizacja strefy może być określona jednostronnie już w czasie pokoju.

Kodeks karny z 1997 r. penalizuje naruszenia przepisów chroniących wymienione strefy i miejscowości przed atakiem. Art. 122 par. 1 Kodeksu karnego przewiduje karę pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 5 albo karę 25 lat pozbawienia wolności za pojęcie ataku przeciwko „miejscowości lub obiektowi niebronionemu, strefie sanitarnej, zdemilitaryzowanej lub zneutralizowanej (...)”.

6. Zarząd grobów

Kwestię organizacji cmentarzy oraz pochówku osób zmarłych reguluje ustawa z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych (Dz. U. z 2000 r. Nr 23, poz. 295, z późn. zm.). Art. 10 przedmiotowej ustawy wskazuje, że prawo pochowania zwłok osób wojskowych zmarłych w czynnej służbie wojskowej przysługuje właściwym organom wojskowym, stosownie do przepisów prawa wojskowego.

Aktem prawnym związanym z nadzorem i opieką nad mogiłami i cmentarzami wojennymi jest ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych (Dz. U. z 1933 r. Nr 39, poz. 311, z późn. zm.), która nakłada na organy Rzeczypospolitej Polskiej obowiązek pielęgnowania i otaczania należnym szacunkiem i powagą grobów wojennych, bez względu na narodowość i wyznanie osób w nich pochowanych oraz formacje, do których osoby te należały.

Zagadnienia związane z przeniesieniem zwłok lub ich szczątków do innego grobu (w tym także poza granicami państwa) regulują art. 4 ustawy o grobach i cmentarzach wojennych z 1933 r. oraz art. 14 ustawy o cmentarzach i chowaniu zmarłych z 1959 r., a także wydane na jego podstawie rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 27 grudnia 2007 r. w sprawie wydawania pozwoleń i zaświadczeń na przewóz zwłok i szczątków ludzkich (Dz. U. z 2007 r. Nr 249, poz. 1866).

Procedurę pochówku w trakcie konfliktu zbrojnego ustanawia Norma Obronna NO-02-A053:2004 Działania wojenne – Procedury pochówku poległych i zmarłych, wprowadzona decyzją Nr 105/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 1 kwietnia 2011 r. w sprawie zatwierdzenia i wprowadzenia dokumentów normalizacyjnych dotyczących obronności i bezpieczeństwa państwa. Norma ta określa procedury nagłego pochówku poległych (oznaczających osobę ranną w walce, która zmarła w wyniku odniesionych ran albo innych obrażeń przed udzieleniem pomocy medycznej przez personel służby zdrowia) i zmarłych na lądzie żołnierzy własnych, wojsk sojusznicznych oraz żołnierzy strony przeciwnej. Zawiera ponadto zasady postępowania z poległymi lub zmarłymi na morzu oraz ze zmarłymi osobami cywilnymi należącymi do sił zbrojnych, ale nie biorącymi udziału w działaniach wojennych.

Dokument ten zawiera postanowienia w zakresie ogólnych zasad pochówku (zachowanie higieny i działania przeciwepidemiologicznego, zabezpieczenia zwłok przed padlinożernymi zwierzętami i ptakami, ochrony zwłok

przed profanacją i ograbieniem, umożliwienia dokonania ekshumacji i identyfikacji zwłok, niedopuszczenia do skażenia środowiska naturalnego przez kontakt ze zwłokami lub szczątkami skażonymi w wyniku użycia broni jądrowej, biologicznej lub chemicznej), wyboru miejsca pochówku, oznaczania mogił, postępowania ze zwłokami (ze szczególnym uwzględnieniem procedury postępowania ze zmarłymi lub poległymi na skutek użycia broni masowego rażenia), sporządzania raportu z pochówku, a także wskazania dotyczące rzeczy osobistych i tabliczek tożsamości. Norma zawiera także wykaz stosownych postanowień Konwencji Genewskich z 1949 r. i ich Protokołów Dodatkowych dotyczących poległych i zmarłych w czasie działań wojennych.

IV.Ograniczenia metod i środków walki zbrojnej

Siły Zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej implementują zawarte w umowach międzynarodowych zakazy stosowania określonych metod i środków walki zbrojnej, jak również pozytywne zobowiązania do działania wynikające z tych umów podczas:

- szkolenia programowego oraz szkolenia uzupełniającego pododdziałów;
- prowadzenia różnych form szkolenia operacyjno-taktycznego (w szczególności ćwiczeń dowódczo-sztabowych i ćwiczeń taktycznych z wojskami), przygotowujących dowództwa i wojska do realizacji zadań zgodnie z wojennym przeznaczeniem;
- przygotowania dowództw i wojsk do realizacji zadań w ramach operacji poza granicami kraju w polskich kontyngentach wojskowych;
- uwzględniania w aktach prawnych regulujących zasady użycia siły przez żołnierzy PKW ograniczeń wynikających z międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych (MPHKZ).

Gestorzy uzbrojenia i sprzętu wojskowego (UiSW) podlegający dowódcom rodzajów Sił Zbrojnych na bieżąco czuwają, aby pozyskiwane nowe typy UiSW spełniały wymogi wynikające z ograniczeń dotyczących środków walki zbrojnej. Kontrola pozyskiwanego UiSW odbywa się na wszystkich etapach zaangażowania gestorów w proces pozyskiwania UiSW (w szczególności przy opracowywaniu Wymagań Taktyczno-Technicznych i zatwierdzaniu Wstępnych Założeń Taktyczno-Technicznych).

Ponadto, w odniesieniu do poszczególnych umów międzynarodowych wprowadzających ograniczenia lub zakazy określonych metod i środków implementacja oraz upowszechnianie przyjmują następujące formy:

1) *Konwencja o zakazie prowadzenia badań, produkcji i gromadzenia zapasów broni bakteriologicznej (biologicznej) i toksycznej oraz o ich zniszczeniu (BTWC)*. Siły Zbrojne RP nigdy nie posiadały broni biologicznej ani nie prowadziły nad nią badań i w pełni stosują się do postanowień konwencji. Corocznie resort Obrony Narodowej przygotowuje i przekazuje do MSZ wkład do deklaracji na temat działalności mającej związek z tą Konwencją;

2) *Konwencja o zakazie używania technicznych środków oddziaływania na środowisko w celach militarnych lub jakichkolwiek innych celach wrogich* – Konwencja nakłada na jej państwa strony zobowiązanie do nieoddziaływania na środowisko przez rozmyślne kierowanie procesami naturalnymi – dokonywania zmian w dynamice, składzie lub strukturze ziemi. Polskie Siły Zbrojne przestrzegają postanowień tej umowy międzynarodowej;

3) *Konwencja o zakazie prowadzenia badań, produkcji, składowania i użycia broni chemicznej oraz o zniszczeniu jej zapasów znana powszechnie jako Konwencja o zakazie broni chemicznej (Konwencja CWC)*, zawarta została z myślą o całkowitym wyeliminowaniu z arsenałów wojskowych jednego z rodzajów broni masowego rażenia i o jednoczesnym ustanowieniu międzynarodowych mechanizmów, które skutecznie uniemożliwiałyby ewentualne próby odtworzenia zasobów broni chemicznej. Każde państwo-strona posiadające broń chemiczną zobowiązane jest do jej zniszczenia, składania corocznie deklaracji o prowadzonej działalności z wykorzystaniem związków chemicznych umieszczonych w wykazach Konwencji i do przyjmowania inspekcji prowadzonych przez Organizację ds. Zakazu Broni Chemicznej (OPCW). Polska nie posiadała nigdy broni chemicznej, a więc nie ciąży na niej żadne zobowiązania w zakresie jej niszczenia. Funkcję Organu Krajowego ds. wykonywania Konwencji CWC pełni Ministerstwo Spraw Zagranicznych, a w jej wykonywanie, tj. przygotowywanie deklaracji, przyjmowanie inspekcji, współpracę z OPCW zaangażowane są również: Ministerstwo Gospodarki, Ministerstwo Obrony Narodowej oraz Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji. Wykonywanie Konwencji regulowane jest następującymi aktami prawnymi:

- ustawą z dnia 22 czerwca 2001 r. o wykonywaniu Konwencji o zakazie prowadzenia badań, produkcji, składowania i użycia broni chemicznej oraz o zniszczeniu jej zapasów (Dz. U. z 2001 r. Nr 76, poz. 812);
- rozporządzeniem Ministra Gospodarki z dnia 8 kwietnia 2002 r. w sprawie szczegółowych danych, jakie powinny zawierać informacje o działalności z wykorzystaniem związków chemicznych i ich prekursorów (Dz. U. z 2002 r. Nr 56, poz. 507);
- rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 30 grudnia 2010 r. w sprawie szczegółowego trybu przyjmowania inspekcji Organizacji do spraw Zakazu Broni Chemicznej na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2011 r. Nr 9, poz. 40);
- rozporządzeniem Ministra Obrony Narodowej z dnia 9 listopada 2010 r. w sprawie produkcji, wytwarzania, przetwarzania i używania toksycznych związków chemicznych i ich prekursorów (Dz. U. z 2010 r. Nr 217, poz. 1432).

W wyniku realizacji zapisów przytoczonych aktów prawnych implementacja postanowień Konwencji CWC w resorcie ON odbywa się przez:

- nadzór nad obrotem toksycznych związków chemicznych lub ich prekursorów, wymienionych w Wykazie 1 Konwencji (w ilościach i do celów dozwolonych);
- coroczne opracowywanie zbiorczego zestawienia (oraz sporządzenie planów na rok przyszły) wykorzystania związków chemicznych, wyszczególnionych w Wykazie 1 do Konwencji (za resort ON);
- udział w ćwiczeniach, szkoleniach, konferencjach, warsztatach organizowanych pod patronatem lub bezpośrednio przez OPCW;
- używanie toksycznych związków chemicznych lub ich prekursorów, wymienionych w Wykazie 1 Konwencji, do celów ochronnych w ramach szkolenia wojsk na zasadach określonych w „Instrukcji o szkoleniu z obrony przed bronią masowego rażenia w Siłach Zbrojnych RP”, wprowadzonej rozkazem Nr 1165/Szkol./P7 Szefa Sztabu Generalnego WP z dnia 22 grudnia 2005 r.

Aktualnie w resorcie obrony narodowej prowadzone są prace nad nowelizacją decyzji Nr 321/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 25 października 2004 r. w sprawie realizacji postanowień Konwencji o zakazie prowadzenia badań, produkcji, składowania i użycia broni chemicznej oraz o zniszczeniu jej zapasów, przez komórki organizacyjne Ministerstwa Obrony Narodowej oraz jednostki organizacyjne podległe Ministrowi Obrony Narodowej lub przez niego nadzorowane (Dz. Urz. MON z 2004 r. Nr 15, poz. 161);

4) *Konwencja o zakazie lub ograniczeniu użycia pewnych broni konwencjonalnych, które mogą być uważane za powodujące nadmierne cierpienia lub mające niekontrolowane skutki, potocznie nazywana Konwencją CCW* – integralną częścią Konwencji CCW jest pięć Protokołów, w odniesieniu do których:

I – *w sprawie odtłmków niewykrywalnych promieniami rentgenowskimi* – Siły Zbrojne RP nie posiadają uzbrojenia rażącego odtłmkami niewykrywalnymi w ciele ludzkim promieniami Roentgena;

II – *w sprawie zakazu i ograniczeń użycia min, min-pułapek i innych urządzeń (poprawiony w 1996 r.)* – w Siłach Zbrojnych RP wykonano działania zapewniające, że ewentualne użycie min zostanie dokonane zgodnie z ograniczeniami nakładanymi przedmiotowym porozumieniem (m.in. obowiązek znakowania pól minowych, ich późniejszego rozminowania i sporządzania stosownej dokumentacji). Departament Polityki Bezpieczeństwa Międzynarodowego przekazuje corocznie wkład do krajowego raportu ws. wypełniania w resorcie ON postanowień Poprawionego Protokołu II. Raporty te dostępne są na stronie internetowej Biura ONZ w Genewie pod zakładkami: Disarmament / The CCW Convention / Amended Protocol II;

III – *w sprawie zakazów lub ograniczeń użycia broni zapalających* – Siły Zbrojne RP nie posiadają broni zapalających;

IV – *zakazujący użycia i transferów laserowych broni oślepiających* – Siły Zbrojne RP nie posiadają laserowych broni oślepiających;

V – *w sprawie wybuchowych pozostałości wojennych* – umowa ta znajduje się na końcowym etapie ratyfikacji;

5) *Konwencja o zakazie użycia, składowania, produkcji i przekazywania min przeciwpiechotnych oraz o ich zniszczeniu (tzw. Konwencja Ottawska)* – Polska podpisała Konwencję w 1997 r., ale do chwili obecnej jej nie ratyfikowała. Zgodnie z przyjętą w lutym 2009 r. przez Radę Ministrów informacją, związanie Polski przedmiotową Konwencją powinno nastąpić w 2012 r. W związku z nieodległym terminem przyjęcia Konwencji do polskiego porządku prawnego i szeregiem pozostających do wykonania działań przygotowawczych, mających na celu zapewnienie właściwego wykonywania jej postanowień, Minister Obrony Narodowej wydał decyzję Nr 89/MON z dnia 17 marca 2011 r. w sprawie przeprowadzenia w resorcie obrony narodowej działań w związku z planowaną ratyfikacją przez Rzeczpospolitą Polską Konwencji o zakazie użycia, składowania, produkcji i transferu min przeciwpiechotnych oraz o ich zniszczeniu, sporządzonej w Oslo dnia 18 września 1997 r.

Warto zaznaczyć, że już od dawna Polska spełnia większość postanowień i wymogów Konwencji – nie produkuje min przeciwpiechotnych oraz wprowadziła zakaz transferu min przeciwpiechotnych z i przez polski obszar celny, zgodnie z rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 23 listopada 2004 r. w sprawie wprowadzenia zakazu i ograniczenia obrotu towarami o znaczeniu strategicznym dla bezpieczeństwa państwa (Dz. U. z 2004 r. Nr 255, poz. 2557), a od 2003 r. (na zasadzie dobrowolności) składa doroczne raporty dotyczące działalności w zakresie postanowień tej Konwencji. Ponadto rozpoczęty został proces niszczenia min przeciwpiechotnych pozostających w arsenałach Sił Zbrojnych RP. Od 2008 r. wycofanych a następnie rozkompletowanych zostało ponad 770 tys. najstarszych typów min. Z końcem 2010 r. pozostałe w arsenałach Sił Zbrojnych RP miny przeciwpiechotne zostały zdjęte z potrzeb operacyjnych. Będą one podobnie jak poprzednie partie podlegały procesowi rozkompletowania, a następnie zniszczenia.

Pomimo że Polska nie ratyfikowała jeszcze Konwencji Ottawskiej, rozpoczęto proces aktualizacji doktryn, instrukcji i regulaminów do wymogów Konwencji. Zgodnie z „Wytocznymi specjalistycznymi Szefa Inżynierii Wojskowej ukierunkowującymi funkcjonowanie Sił Zbrojnych RP w zakresie Inżynierii Wojskowej

w 2011 roku” – żołnierze będą szkoleni tylko w zakresie znajomości min przeciwpiechotnych oraz ich rozpoznania i likwidacji.

Działając w duchu Konwencji Ottawskiej przedstawiciele Sił Zbrojnych RP, biorąc udział w misjach pokojowych poza granicami kraju aktywnie angażują się w uświadamianie ludności cywilnej zagrożeń związanych z minami przeciwpiechotnymi i innymi niebezpiecznymi pozostałościami wojennymi oraz wnoszą znaczący wkład w unieszkodliwianie min i niewybuchów w regionach, w których misje te operują.

Dodatkowe informacje dotyczące wykonywania Konwencji Ottawskiej zawarte są w raportach corocznie składanych przez stronę polską, dostępnych na stronie internetowej Biura ONZ w Genewie pod zakładkami: Disarmament/Anti-Personnel Landmines Convention/Article 7 reports.

Założenia taktyczno-techniczne (ZTT) na uzbrojenie i sprzęt wojskowy będące podstawą do rozpoczęcia procesów realizacji prac rozwojowych i wdrożeniowych uwzględniają wymagania bezpieczeństwa jak i ochrony środowiska. Brak jest jednak szczegółowych odrębnych procedur, które obejmowałyby badania nowo opracowywanego uzbrojenia i sprzętu wojskowego pod kątem zgodności z normami międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych, jak również instytucji bezpośrednio odpowiedzialnej za prowadzenie takich badań. Nowo opracowywane uzbrojenie i sprzęt wojskowy podlega natomiast ocenie pod względem zgodności z wymaganiami określonymi w specyfikacjach technicznych tworzonych w oparciu o przepisy ustawy z dnia 17 listopada 2006 r. o systemie oceny zgodności wyrobów przeznaczonych na potrzeby obronności i bezpieczeństwa państwa (Dz. U. z 2006 r. Nr 235, poz. 1700) oraz wydanych na jej podstawie aktów wykonawczych.

V. Odpowiedzialność za naruszenia międzynarodowego prawa humanitarnego, w tym implementacja postanowień Rzymskiego Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego

1. Regulacje prawno-karne dotyczące naruszeń międzynarodowego prawa humanitarnego

Przez długi okres przestępstwa przeciwko pokojowi, ludzkości oraz przestępstwa wojenne nie były uregulowane w sposób całościowy w prawie polskim. W dawniejszym polskim ustawodawstwie karnym kryminalizowane były w pewnym zakresie zbrodnie wojenne (Kodeks karny wojskowy z 21 października 1932 r.). Poszerzenie zakresu odpowiedzialności karnej na tego rodzaju przestępstwa nastąpiło w dekrecie z Prezydenta RP z 30 marca 1943 r. przewidującym kary za najpoważniejsze naruszenia prawa międzynarodowego na szkodę Państwa Polskiego, polskiej osoby prawnej lub obywatela polskiego, dekretem z 31 sierpnia 1944 r. „o wymiarze kary dla faszystowsko-hitlerowskich zbrodniarzy winnych zabójstw i znęcania się nad ludnością cywilną i jeńcami oraz dla zdrajców Narodu Polskiego” (tzw. dekret sierpniowy) oraz Kodeksie karnym Wojska Polskiego z 23 września 1944 r..

Próba wprowadzenia do Kodeksu karnego z 1969 r. rozdziału „Przestępstwa przeciwko pokojowi, ludzkości

i stosunkom międzynarodowym” nie powiodła się. Podczas prac sejmowych nad projektem kodeksu usunięto ten rozdział planując uregulowanie tej materii w odrębnej ustawie, której jednak nie uchwalono. Dopiero w wyniku kodyfikacji prawa karnego w 1997 r. wprowadzono do Kodeksu karnego nowy rozdział XVI „Przestępstwa przeciwko pokojowi, ludzkości oraz przestępstwa wojenne”, regulujący omawianą problematykę w sposób całościowy. Rozdział XVI dotyczy kilku przedmiotów ochrony: pokoju międzynarodowego (art. 117), podstawowych praw człowieka (art. 118 i 119), zasad wytwarzania i postępowania ze środkami masowej zagłady i innymi środkami walki (art. 121) oraz głównych norm prowadzenia działań wojennych i postępowania w czasie konfliktu zbrojnego (art. 120 i 122-126).

Podział występujący w tytule rozdziału XVI Kodeksu karnego nawiązuje do Karty Międzynarodowego Trybunału Wojskowego w Norymberdze, która w art. VI definiuje zbrodnie przeciwko pokojowi, zbrodnie wojenne oraz zbrodnie przeciwko ludzkości. Rozdział XVI obejmuje przestępstwa o najwyższym ładunku społecznej szkodliwości, co odzwierciedlają surowe sankcje grożące za popełnienie tych przestępstw.

Wybór sposobu implementacji do prawa polskiego przepisów dotyczących naruszeń międzynarodowego prawa humanitarnego przesądził o kształcie nowych przepisów. Dotyczy to w szczególności odejścia od kazuistycznego opisu niedozwolonych metod i środków walki, charakterystycznego dla międzynarodowego prawa humanitarnego. Kodeks karny kwestie te reguluje w sposób syntetyczny odsyłając do zakazów określonych w prawie międzynarodowym. Warto też podkreślić, że przepisy Rozdziału XVI Kodeksu karnego dotyczące przestępstw wojennych nie rozróżniają między międzynarodowymi a wewnętrznymi konfliktami zbrojnymi, co pozwala uznać, że dotyczą obu rodzajów konfliktów.

Przeгляд stanu implementacji do prawa polskiego przepisów międzynarodowego prawa humanitarnego dokonany przed wprowadzeniem do Kodeksu karnego rozdziału XVI nie uwzględnił przepisów Rzymskiego Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego (Statutu) gdyż umowa ta nie była jeszcze wówczas przyjęta. Statut nie jest typową umową karno-prawną i nie zawiera przepisów nakładających na państwa-strony obowiązku karania przestępstw nim objętych, formułuje jedynie zakres przestępstw podlegających jurysdykcji Międzynarodowego Trybunału Karnego. Mając jednak na uwadze, że definicje zbrodni przeciwko ludzkości i zbrodni wojennych określone w Statucie stanowią obecnie akceptowany standard w prawie międzynarodowym, w Ministerstwie Sprawiedliwości został opracowany projekt zmiany Kodeksu karnego, którego celem była pełna implementacja do prawa polskiego przestępstw objętych Statutem. Ustawa nowelizująca Kodeks karny została przyjęta w dniu 20 maja 2010 r., weszła w życie z dniem 8 września 2010 r.

Zakłada ona wprowadzenie dodatkowych przestępstw przeciwko ludzkości odpowiadających zakresowi art. 7 Statutu (nowo wprowadzony art. 118a Kodeksu karnego), uzupełnienie katalogu przestępstw wojennych określonych w art. 8 Statutu (art. 122, 124, 125 Kodeksu karnego) oraz poszerzenie zakresu odpowiedzialności dowódców wojskowych i innych zwierzchników zgodnie z brzmieniem art. 28 Statutu (nowo wprowadzony art. 126b Kodeksu karnego).

- **Ustawodawstwo karne w zakresie zbrodni wojennych – tzw. ciężkie naruszenia Konwencji Genewskich oraz Protokołu I**

Na podstawie artykułów 49/50/129/146 czterech Konwencji Genewskich z 1949 r. państwa strony

„zobowiązują się do wydania niezbędnych przepisów ustawodawczych w celu ustalenia odpowiednich sankcji karnych w stosunku do osób, które popełniły albo wydały rozkaz popełnienia jakiegokolwiek z ciężkich naruszeń Konwencji Genewskich”.

Na podstawie Kodeksu karnego kryminalizowane są następujące „ciężkie naruszenia” Konwencji Genewskich:

a) umyślne zabójstwa – kryminalizowane na podstawie art. 123. § 1 Kodeksu karnego:

Art. 123. § 1. Kto, naruszając prawo międzynarodowe, dopuszcza się zabójstwa wobec:

- 1) osób, które składając broń lub nie dysponując środkami obrony poddały się,*
- 2) rannych, chorych, rozbitków, personelu medycznego lub osób duchownych,*
- 3) jeńców wojennych,*
- 4) ludności cywilnej obszaru okupowanego, zajętego lub na którym toczą się działania zbrojne, albo innych osób korzystających w czasie działań zbrojnych z ochrony międzynarodowej, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 12, karze 25 lat pozbawienia wolności albo karze dożywotniego pozbawienia wolności.*

b) tortury i nieludzkie traktowanie, w tym eksperymenty biologiczne – kryminalizowane na podstawie art. 123. § 2 Kodeksu karnego:

Art. 123. § 2. Kto, naruszając prawo międzynarodowe, powoduje u osób wymienionych w § 1 ciężki uszczerbek na zdrowiu, poddaje te osoby torturom, okrutnemu lub nieludzkiemu traktowaniu, dokonuje na nich, nawet za ich zgodą, eksperymentów poznawczych, używa ich do ochraniania swoją obecnością określonego terenu lub obiektu przed działaniami zbrojnymi albo własnych oddziałów lub zatrzymuje jako zakładników, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 5 albo karze 25 lat pozbawienia wolności.

c) umyślne powodowanie wielkich cierpień (great suffering) lub poważnych uszkodzeń ciała i szkód na zdrowiu – kryminalizowane na podstawie art. 123. § 2 i 124. Kodeksu karnego:

Art. 123. § 2. Kto, naruszając prawo międzynarodowe, powoduje u osób wymienionych w § 1 ciężki uszczerbek na zdrowiu, poddaje te osoby torturom, okrutnemu lub nieludzkiemu traktowaniu, dokonuje na nich, nawet za ich zgodą, eksperymentów poznawczych, używa ich do ochraniania swoją obecnością określonego terenu lub obiektu przed działaniami zbrojnymi albo własnych oddziałów lub zatrzymuje jako zakładników, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 5 albo karze 25 lat pozbawienia wolności.

Art. 124. § 1. Kto, naruszając prawo międzynarodowe, zmusza osoby wymienione w art. 123. § 1 do służby w nieprzyjacielskich siłach zbrojnych lub do uczestnictwa w działaniach zbrojnych skierowanych przeciwko własnemu krajowi, stosuje kary cielesne, przemocą, groźbą bezprawną lub podstępem doprowadza te osoby do obcowania płciowego, poddania się innej czynności seksualnej albo do wykonania takiej czynności, dopuszcza się zamachu na godność osobistą, w szczególności poniżającego i upokarzającego traktowania, pozbawia wolności, pozbawia prawa do niezawisłego i bezstronnego sądu albo ogranicza prawo tych osób do obrony w postępowaniu karnym, ogłasza prawa

lub roszczenia obywateli strony przeciwnej za wygastę, zawieszono lub niedopuszczalne do dochodzenia przed sądem, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3.

d) rozległe niszczenia i przywłaszczenia mienia, nieuzasadnione koniecznością wojkową i dokonane bezprawnie i rozmyślnie – kryminalizowane na podstawie art. 125. Kodeksu karnego:

Art. 125. § 1. Kto, na obszarze okupowanym, zajęтым lub na którym toczą się działania zbrojne, naruszając prawo międzynarodowe, niszczy, uszkadza, zabiera lub przywłaszcza mienie albo dobro kultury, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.

§ 2. Jeżeli czyn dotyczy mienia znacznej wartości albo dobra o szczególnym znaczeniu dla kultury, sprawca podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3.

e) zmuszanie jeńca wojennego lub osoby cywilnej do służby w siłach zbrojnych strony wrogiej (hostile power) – kryminalizowane na podstawie art. 124. Kodeksu karnego:

Art. 124. § 1. Kto, naruszając prawo międzynarodowe, zmusza osoby wymienione w art. 123. § 1 do służby w nieprzyjacielskich siłach zbrojnych lub do uczestnictwa w działaniach zbrojnych skierowanych przeciwko własnemu krajowi, stosuje kary cielesne, przemocą, groźbą bezprawną lub podstępem doprowadza te osoby do obcowania płciowego, poddania się innej czynności seksualnej albo do wykonania takiej czynności, dopuszcza się zamachu na godność osobistą, w szczególności poniżającego i upokarzającego traktowania, pozbawia wolności, pozbawia prawa do niezawisłego i bezstronnego sądu albo ogranicza prawo tych osób do obrony w postępowaniu karnym, ogłasza prawa lub roszczenia obywateli strony przeciwnej za wygastę, zawieszono lub niedopuszczalne do dochodzenia przed sądem, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3.

f) umyślne pozbawianie jeńca wojennego lub osoby cywilnej prawa do rzetelnego procesu prowadzonego w normalnym trybie – kryminalizowane na podstawie art. 124. Kodeksu karnego:

Art. 124. § 1. Kto, naruszając prawo międzynarodowe, zmusza osoby wymienione w art. 123. § 1 do służby w nieprzyjacielskich siłach zbrojnych lub do uczestnictwa w działaniach zbrojnych skierowanych przeciwko własnemu krajowi, stosuje kary cielesne, przemocą, groźbą bezprawną lub podstępem doprowadza te osoby do obcowania płciowego, poddania się innej czynności seksualnej albo do wykonania takiej czynności, dopuszcza się zamachu na godność osobistą, w szczególności poniżającego i upokarzającego traktowania, pozbawia wolności, pozbawia prawa do niezawisłego i bezstronnego sądu albo ogranicza prawo tych osób do obrony w postępowaniu karnym, ogłasza prawa lub roszczenia obywateli strony przeciwnej za wygastę, zawieszono lub niedopuszczalne do dochodzenia przed sądem, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3.

g) kierowanie ataków przeciwko ludności cywilnej lub osobom cywilnym – kryminalizowane na podstawie art. 122. Kodeksu karnego,

h) przeprowadzanie ataku bez rozróżnienia, dotyczącego ludność cywilną lub obiekty o charakterze cywilnym – kryminalizowane na podstawie art. 122. Kodeksu karnego,

i) przeprowadzanie ataku na obiekty zawierające niebezpieczne siły – kryminalizowane na podstawie art. 122. Kodeksu karnego,

j) kierowanie ataków przeciwko niebronionym miejscowościom oraz strefom zdemilitaryzowanym – kryminalizowane na podstawie art. 122. Kodeksu karnego,

k) kierowanie ataków przeciwko osobie ze świadomością, że jest to osoba wyłączona z walki (out of combat) – kryminalizowane na podstawie art. 122. Kodeksu karnego,

Art. 122. § 1. Kto w czasie działań zbrojnych atakuje miejscowość lub obiekt niebroniony, strefę sanitarną, zdemilitaryzowaną lub zneutralizowaną albo stosuje inny sposób walki zakazany przez prawo międzynarodowe, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 5 albo karze 25 lat pozbawienia wolności.

Art. 122. § 1 wymienia wprost jedynie niektóre obiekty chronione, w pozostałym zakresie odwołując się do sposobów (metod) walki zakazanych przez prawo międzynarodowe. W doktrynie prawa międzynarodowego karnego wyróżnia się zabronione metody i środki walki (prohibited methods and means of warfare). Wszystkie wymienione w pkt 7-11 czyny zaliczane są do zabronionych metod walki.

l) nieuzasadnione opóźnianie repatriacji jeńców wojskowych lub osób cywilnych – kryminalizowane na podstawie art. 124. Kodeksu karnego,

Art. 124. § 2. Tej samej karze podlega, kto, naruszając prawo międzynarodowe, opóźnia repatriację jeńców wojennych lub osób cywilnych, dokonuje przemieszczenia, przesiedlenia lub deportacji ludności cywilnej, wciela, werbuje do sił zbrojnych osoby poniżej 18 roku życia lub faktycznie używa takich osób w działaniach zbrojnych.

m) praktyki apartheidu oraz inne nieludzkie oraz poniżające praktyki oparte na dyskryminacji rasowej – kryminalizowane na podstawie art. 119 § 1, 123 § 2 Kodeksu karnego:

Art. 119. § 1. Kto stosuje przemoc lub groźbę bezprawną wobec grupy osób lub poszczególnej osoby z powodu jej przynależności narodowej, etnicznej, rasowej, politycznej, wyznaniowej lub z powodu jej bezwyznaniowości, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

Art. 123. § 2. Kto, naruszając prawo międzynarodowe, powoduje u osób wymienionych w § 1 ciężki uszczerbek na zdrowiu, poddaje te osoby torturom, okrutnemu lub nieludzkiemu traktowaniu, dokonuje na nich, nawet za ich zgodą, eksperymentów poznawczych, używa ich do ochraniań swoja obecnością określonego terenu lub obiektu przed działaniami zbrojnymi albo własnych oddziałów lub zatrzymuje jako zakładników, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 5 albo karze 25 lat pozbawienia wolności.

n) bezprawna deportacja lub przesiedlenie osób cywilnych – kryminalizowane na podstawie art. 124 Kodeksu karnego:

Art. 124 § 2. Tej samej karze podlega, kto, naruszając prawo międzynarodowe, opóźnia repatriację jeńców wojennych lub osób cywilnych, dokonuje przemieszczenia, przesiedlenia lub deportacji ludności cywilnej, wciela, werbuje do sił zbrojnych osoby poniżej 18 roku życia lub faktycznie używa takich osób w działaniach zbrojnych.

o) zatrzymywanie zakładników – kryminalizowane na podstawie art. 123 § 2 Kodeksu karnego:

Art. 123. § 2. Kto, naruszając prawo międzynarodowe, powoduje u osób wymienionych w § 1 ciężki uszczerbek na zdrowiu, poddaje te osoby torturom, okrutnemu lub nieludzkiemu traktowaniu, dokonuje na nich, nawet za ich zgodą, eksperymentów poznawczych, używa ich do ochrania swą obecnością określonego terenu lub obiektu przed działaniami zbrojnymi albo własnych oddziałów lub zatrzymuje jako zakładników, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 5 albo karze 25 lat pozbawienia wolności.

p) kierowanie ataków przeciwko pomnikom historycznym, dziełom sztuki lub miejscom kultu religijnego wyraźnie rozpoznanym, które stanowią dziedzictwo kulturalne lub duchowe narodów i którym przyznana została szczególna ochrona na mocy odrębnego porozumienia – kryminalizowane na podstawie art. 125 Kodeksu karnego

Art. 125. § 1. Kto, na obszarze okupowanym, zajęty lub na którym toczą się działania zbrojne, naruszając prawo międzynarodowe, niszczy, uszkodza, zabiera lub przywłaszcza mienie albo dobro kultury, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.

§ 2. Jeżeli czyn dotyczy mienia znacznej wartości albo dobra o szczególnym znaczeniu dla kultury, sprawca podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3.

Określone w Kodeksie karnym przestępstwa wojenne są przestępstwami powszechnymi, co oznacza, że mogą być popełnione przez każdą osobę fizyczną.

Odnośnie do możliwości popełnienia przestępstw wojennych również przez zaniechanie – do przestępstw wojennych stosuje się w tym zakresie ogólne zasady obowiązujące w stosunku do pozostałych przestępstw. Oznacza to, że zastosowanie do nich będzie miało art. 2 Kodeksu karnego. W zależności od okoliczności popełnienia danego czynu zastosowanie może mieć również art. 18 § 3 (pomocnictwo przez zaniechanie).

Art. 2. Odpowiedzialności karnej za przestępstwo skutkowe popełnione przez zaniechanie podlega ten tylko, na kim ciążył prawny, szczególny obowiązek zapobiegnięcia skutkowi.

Art. 18. § 3. Odpowiada za pomocnictwo, kto w zamiarze, aby inna osoba dokonała czynu zabronionego, swoim zachowaniem ułatwia jego popełnienie, w szczególności dostarczając narzędzie, środek przewozu, udzielając rady lub informacji; odpowiada za pomocnictwo także ten, kto wbrew prawemu, szczególnemu obowiązkowi niedopuszczenia do popełnienia czynu zabronionego swoim zaniechaniem ułatwia innej osobie jego popełnienie.

- **Ustawodawstwo karne w zakresie przestępstw wojennych innych niż ciężkie naruszenia Konwencji Genewskich oraz Protokołu I**

Kodeks karny kryminalizuje również inne – poza określonymi jako „ciężkie” – naruszenia międzynarodowego prawa humanitarnego. Są to:

1. wszelkie zakazane przez prawo międzynarodowe sposoby walki (art. 122),
2. wszelkie zakazane przez prawo międzynarodowe środki walki (art. 122),
3. używanie osób objętych ochroną przez międzynarodowe prawo humanitarne do ochraniań swożą obecnością określonego terenu lub obiektu przed działaniami zbrojnymi albo własnych oddziałów (art. 123),
4. stosowanie kar cielesnych (art. 124),
5. pozbawianie osób wolności z naruszeniem międzynarodowego prawa humanitarnego (art. 124),
6. dopuszczanie się wobec osób objętych ochroną przez międzynarodowe prawo humanitarne zamachów na godność osobistą, w tym poniżające i upokarzające traktowanie (art. 124),
7. zmuszanie osób do uczestnictwa w działaniach wojennych skierowanych przeciwko własnemu krajowi (art. 124),
8. dokonywanie przemieszczeń ludności cywilnej (art. 124),
9. dopuszczenie się przestępstw seksualnych w odniesieniu do osób chronionych międzynarodowym prawem humanitarnym (art. 124),
10. ogłaszanie praw lub roszczeń obywateli strony przeciwnej za wygaśnię, zawieszony, lub niedopuszczalny do dochodzenia przed sądem (art. 124),
11. wcielanie albo werbowanie do sił zbrojnych osób poniżej 18 roku życia, albo używanie takich osób w działaniach zbrojnych (art. 124),
12. ograniczanie prawa osób chronionych przez międzynarodowe prawo humanitarne do obrony w postępowaniu karnym (art. 124),
13. używanie podczas działań zbrojnych niezgodnie z prawem międzynarodowym znaku Czerwonego Krzyża, Czerwonego Półksiężyca, znaku ochronnego dla dóbr kultury lub innego znaku chronionego przez prawo międzynarodowe (art. 126),
14. postępowanie się w czasie działań zbrojnych flagą państwową lub oznaką wojskową nieprzyjaciela, państwa neutralnego albo organizacji lub komisji międzynarodowej (art. 126).

- **Ustawodawstwo karne w zakresie zbrodni ludobójstwa**

Zbrodnia ludobójstwa została zdefiniowana w art. 118 Kodeksu karnego:

Art. 118. § 1. Kto, w celu wyniszczenia w całości albo w części grupy narodowej, etnicznej, rasowej, politycznej, wyznaniowej lub grupy o określonym światopoglądzie, dopuszcza się zabójstwa albo powoduje ciężki uszczerbek na zdrowiu osoby należącej do takiej grupy, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 12, karze 25 lat pozbawienia wolności albo karze dożywotniego pozbawienia wolności.

§ 2. Kto, w celu określonym w § 1, stwarza dla osób należących do takiej grupy warunki życia grożące jej biologicznym wyniszczeniem, stosuje środki mające służyć do wstrzymania urodzeń

w obrębie grupy lub przymusowo odbiera dzieci osobom do niej należącym, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 5 albo karze 25 lat pozbawienia wolności.

§ 3. Kto czyni przygotowania do przestępstwa określonego w § 1 lub 2, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3.

Przepisy art. 118. § 1-3 realizują zobowiązania wynikające z Konwencji ONZ z dnia 9 grudnia 1948 r. w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa (Dz.U. z 1952 r. Nr 2, poz. 9). Definicja zbrodni ludobójstwa w prawie polskim jest szersza od definicji konwencyjnej. Art. 118. obejmuje, poza grupami określonymi w konwencji z 1948 r., także grupy polityczne i grupy o określonym światopoglądzie.

Ludobójstwo, zwane też eksterminacją, jest najcięższą zbrodnią, zagrożoną karą nie krótszą od 12 lat pozbawienia wolności, karą 25 lat lub dożywotniego pozbawienia wolności. Podmiotem omawianej zbrodni we wszystkich jej odmianach może być nie tylko sprawca wykonawczy, lecz wchodzi tu w grę wszystkie formy udziału w przestępstwie – w tym sprawstwo kierownicze i sprawstwo polecające, co dotyczy w szczególności wydających takie polecenia (rozkazy) przywódców politycznych, dowódców jednostek wojskowych, policyjnych, paramilitarnych, komendantów obozów koncentracyjnych itp. Karalne jest również czynienie przygotowań do zbrodni ludobójstwa we wszystkich wyżej opisanych formach.

• **Ustawodawstwo karne w zakresie zbrodni przeciwko ludzkości**

Ustawą z dnia 20 maja 2010 r. wprowadzono nowe przestępstwo (art. 118a) odpowiadające zakresowi art. 7 Rzymskiego Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego tj. zbrodniom przeciwko ludzkości.

Art. 118a. § 1. Kto, biorąc udział w masowym zamachu lub choćby w jednym z powtarzających się zamachów skierowanych przeciwko grupie ludności podjętych w celu wykonania lub wsparcia polityki państwa lub organizacji:

- 1) dopuszcza się zabójstwa,*
- 2) powoduje ciężki uszczerbek na zdrowiu człowieka,*
- 3) stwarza dla osób należących do grupy ludności warunki życia grożące ich biologicznej egzystencji, w szczególności przez pozbawienie dostępu do żywności lub opieki medycznej, które są obliczone na ich wyniszczenie, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 12, karze 25 lat pozbawienia wolności albo karze dożywotniego pozbawienia wolności.*

§ 2. Kto, biorąc udział w masowym zamachu lub choćby w jednym z powtarzających się zamachów skierowanych przeciwko grupie ludności podjętych w celu wykonania lub wsparcia polityki państwa lub organizacji:

- 1) powoduje oddanie osoby w stan niewolnictwa lub utrzymuje ją w tym stanie,*
- 2) pozbawia osobę wolności na czas przekraczający 7 dni lub ze szczególnym udręczeniem,*
- 3) stosuje tortury lub poddaje osobę okrutnemu lub nieludzkiemu traktowaniu,*
- 4) dopuszcza się zgwałcenia albo stosując przemoc, groźbę bezprawną lub podstęp w inny sposób narusza wolność seksualną osoby,*

- 5) stosując przemoc lub groźbę bezprawną powoduje zajście przez kobietę w ciążę w zamiarze wpłynięcia na skład etniczny grupy ludności lub dokonania innych poważnych naruszeń prawa międzynarodowego,
- 6) pozbawia osobę wolności i odmawia udzielenia informacji dotyczących tej osoby lub miejsca jej pobytu lub przekazuje nieprawdziwe informacje dotyczące tej osoby lub miejsca jej pobytu, w zamiarze pozbawienia takiej osoby ochrony prawnej przez dłuższy okres, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 5 albo karze 25 lat pozbawienia wolności.

§ 3. Kto, biorąc udział w masowym zamachu lub choćby w jednym z powtarzających się zamachów skierowanych przeciwko grupie ludności podjętych w celu wykonania lub wsparcia polityki państwa lub organizacji:

- 1) naruszając prawo międzynarodowe zmusza osoby do zmiany ich zgodnego z prawem miejsca zamieszkania,
- 2) dopuszcza się poważnego prześladowania grupy ludności z powodów uznanych za niedopuszczalne na podstawie prawa międzynarodowego, w szczególności politycznych, rasowych, narodowych, etnicznych, kulturowych, wyznaniowych lub z powodu bezwyznaniowości, światopoglądu lub płci, powodując pozbawienie praw podstawowych, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3.

Informacje o jednostce:

Oprócz art. 118a odzwierciedlającego przestępstwa przeciwko ludzkości objęte art. 7 Statutu, Kodeks karny w Rozdziale XVI, poświęconym przestępstwom przeciwko pokojowi, ludzkości oraz przestępstwom wojennym, zawiera art. 119 określający przestępstwo polegające na użyciu przemocy lub groźby wobec osoby lub grupy osób z powodu przynależności narodowej, etnicznej, rasowej, politycznej, wyznaniowej, lub z powodu bezwyznaniowości. Przedmiotem ochrony z art. 119 są podstawowe wartości oraz prawa człowieka, a przede wszystkim prawo do życia i rozwijania wartości indywidualnych i odrębności grupowych.

Art. 119. § 1. Kto stosuje przemoc lub groźbę bezprawną wobec grupy osób lub poszczególnej osoby z powodu jej przynależności narodowej, etnicznej, rasowej, politycznej, wyznaniowej lub z powodu jej bezwyznaniowości, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

§ 2. Tej samej karze podlega, kto publicznie nawołuje do popełnienia przestępstwa określonego w § 1.

- **Właściwość sądów**

Prawo karne nie ogranicza odpowiedzialności za przestępstwa objęte rozdziałem XVI Kodeksu karnego tj. przeciwko pokojowi, ludzkości oraz przestępstwa wojenne do sytuacji, w której sprawcą jest żołnierz. Przestępstwa objęte tym rozdziałem mają charakter powszechny, co oznacza, że mogą być popełnione przez każdego człowieka. W konsekwencji sprawy dotyczące tych przestępstw rozpatrywane są przez sądy powszechne, chyba że podlegają orzecznictwu sądów wojskowych. Należy zaznaczyć, że polskie prawo karne ewoluuje w kierunku niwelowania różnic w zakresie postępowania przed sądami wojskowymi oraz

powszechnymi. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 89, poz. 555) w sposób bardzo istotny ograniczyła podmiotową właściwość sądów wojskowych. Sądy wojskowe przybliżono ustrojowo do sądownictwa powszechnego, pozostawiając odrębność tylko w zakresie niezbędnym uzasadnionym specyfiką wojska, a Minister Sprawiedliwości sprawuje kompleksowy nadzór administracyjno – organizacyjny nad ich działalnością. Postępowanie karne przed sądami wojskowymi odbywa się z zastosowaniem wszelkich gwarancji procesowych obowiązujących w procedurach stosowanych przed sądami powszechnymi i spełnia standardy międzynarodowe w tym zakresie.

- **Odpowiedzialność zwierzchników**

Przełożony lub uprawniony do wydania rozkazu żołnierz starszy stopniem, wydając rozkaz, którego treścią jest popełnienie czynu zabronionego ponosi odpowiedzialność karną na podstawie art. 18 § 1 Kodeksu karnego. W sytuacji, gdy podwładny usiłował popełnić czyn zabroniony, rozkazodawca odpowiada jak za usiłowanie popełnienia takiego czynu (art. 22 § 1 Kodeksu karnego). Przełożony może też niekiedy swoim zachowaniem zrealizować znamiona czynu zabronionego w formie dokonania, określonego w art. 231 Kodeksu karnego. Przełożonym jest nie tylko osoba pełniąca czynną służbę wojskową, lecz również osoba cywilna, której żołnierz jest służbowo podporządkowany.

Art. 18. § 1. Odpowiada za sprawstwo nie tylko ten, kto wykonuje czyn zabroniony sam albo wspólnie i w porozumieniu z inną osobą, ale także ten, kto kieruje wykonaniem czynu zabronionego przez inną osobę lub wykorzystując uzależnienie innej osoby od siebie, poleca jej wykonanie takiego czynu.

Art. 231. § 1. Funkcjonariusz publiczny, który, przekraczając swoje uprawnienia lub nie dopełniając obowiązków, działa na szkodę interesu publicznego lub prywatnego, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

§ 2. Jeżeli sprawca dopuszcza się czynu określonego w § 1 w celu osiągnięcia korzyści majątkowej lub osobistej, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.

§ 3. Jeżeli sprawca czynu określonego w § 1 działa nieumyślnie i wyrządza istotną szkodę, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

Rzymski Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego w art. 28 przewiduje odpowiedzialność dowódców wojskowych i innych przełożonych za przestępstwa objęte Statutem popełnione przez podwładnych pozostających pod ich faktyczną władzą i kontrolą. Taka odpowiedzialność ograniczona jest do sytuacji, gdy przełożony pomimo tego, że wiedział albo powinien był wiedzieć o tym, że podwładni popełniali bądź zmierzali do popełnienia tych przestępstw – nie podjął wszystkich niezbędnych środków w celu zapobieżenia przestępstwom. Wprawdzie Kodeks karny przewiduje konstrukcję pomocnictwa przez zaniechanie (art. 18 § 3), odpowiadającą zasadniczo zakresowi przepisu art. 28 Statutu, jednak odpowiedzialność ta ogranicza się jedynie do przestępstw umyślnych, natomiast art. 28 zakłada również odpowiedzialność dowódcy lub przełożonego, gdy po jego stronie zachodzi nieumyślność co do działań podejmowanych przez podwładnych. Wprowadzono zatem przepis szczególny (126b), który dowódcę lub przełożonego dopuszczającego do popełnienia czynu zabronionego przez podwładnych traktuje jako sprawcę tych zbrodni (a nie jak

pomocnika) oraz przewiduje ich odpowiedzialność również za przestępstwa nieumyślne.

Art. 126b. § 1. Kto, nie dopełniając obowiązku należytej kontroli, dopuszcza do popełnienia czynu określonego w art. 117 § 3, art. 118, 118a, 119 § 1, art. 120-126a przez osobę pozostającą pod jego faktyczną władzą lub kontrolą, podlega karze określonej w tych przepisach.

§ 2. Jeżeli sprawca działa nieumyślnie, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

- **Działanie na rozkaz**

Pojęcie rozkazu zdefiniowane jest w art. 115 § 18 Kodeksu karnego. Jest to polecenie określonego działania lub zaniechania wydane służbowo żołnierzowi przez przełożonego lub uprawnionego żołnierza starszego stopniem. Prawo do wydawania rozkazu wynika najczęściej z postanowień organizacyjnych, regulaminowych albo z upoważnienia nadanego w drodze służbowej lub wynikającego z decyzji uprawnionego dowódcy wyższego szczebla. Przełożonym jest osoba, która poza prawem wydawania rozkazów kieruje służbą żołnierzy oraz ponosi za nich odpowiedzialność. Natomiast żołnierz starszy stopniem jest to żołnierz mający wyższy stopień wojskowy, któremu w danej sytuacji przysługuje prawo rozkazowania żołnierzowi młodszemu stopniem. Forma wydanego rozkazu może być dowolna, może być on ustny, pisemny czy wydany sygnałem. Rozkaz musi być konkretnym poleceniem określonego działania lub zaniechania dotyczącego spraw służbowych, zachowań związanych ze służbą wojskową. Zgodnie z art. 318 Kodeksu karnego nie popełnia przestępstwa żołnierz, który dopuszcza się czynu zabronionego będącego wykonaniem rozkazu, chyba że wykonując rozkaz umyślnie popełnia przestępstwo. Obowiązek wykonania rozkazu zostaje uchylony w sytuacji, gdy rozkazobiorca w wyniku wykonania rozkazu miałby popełnić przestępstwo. Odpowiedzialność żołnierza oparta jest na świadomości przestępności rozkazu, tj. świadomości jego niezgodności z przepisami prawa karnego i przekonaniu, że w razie jego wykonania rozkazobiorca popełni przestępstwo. Art. 344 § 1 Kodeksu karnego stanowi, iż nie popełnia przestępstwa niesubordynacji wobec rozkazu żołnierz, który odmawia wykonania rozkazu polecającego popełnienie przestępstwa albo nie wykonuje go. Zgodnie z § 2 tego artykułu w razie wykonania rozkazu niezgodnie z jego treścią w celu istotnego zmniejszenia szkodliwości czynu, sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary lub odstąpić od jej wymierzenia.

- **Niestosowanie przedawnienia**

Polska jest stroną Konwencji o niestosowaniu przedawnienia wobec zbrodni wojennych i zbrodni przeciw ludzkości, przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne ONZ dnia 26 listopada 1968 r.

Zasadę nieprzedawniania zbrodni przeciwko ludzkości oraz wojennych formułuje również Konstytucja (art. 43) oraz Kodeks karny (art. 105).

Art. 43 Konstytucji:

Zbrodnie wojenne i zbrodnie przeciwko ludzkości nie podlegają przedawnieniu.

Art. 105 Kodeksu karnego

§ 1. Przepisów art. 101-103 nie stosuje się do zbrodni przeciwko pokojowi, ludzkości i przestępstw wojennych.

- **Jurysdykcja sądów polskich w sprawach karnych oraz obowiązek ścigania przestępstw wynikający z art. 49/50/129/146 czterech Konwencji Genewskich z 1949 r.**

Zgodnie z ustępem 2 artykułów 49/50/129/146 czterech Konwencji Genewskich z 1949 r. państwa strony zobowiązały się „poszukiwać osoby podejrzane o popełnienie albo wydanie rozkazu popełnienia jakiegokolwiek z tych ciężkich naruszeń i powinny ścigać je przed własnymi sądami bez względu na obywatelstwo”.

Dla wypełnienia powyższego zobowiązania istotne znaczenie mają określona w art. 5 Kodeksu karnego zasada terytorialności, wynikająca z art. 10 Kodeksu karnego zasada legalizmu oraz przepisy art. 109-113 Kodeksu karnego określające zasady odpowiedzialności za przestępstwa popełnione za granicą. Zasady te wyznaczają zakres stosowania Kodeksu karnego a zarazem zakres jurysdykcji sądów polskich w sprawach karnych, w tym w odniesieniu do przestępstw przeciwko pokojowi, ludzkości oraz przestępstw wojennych.

Art. 5 Kodeksu karnego określa zasadę terytorialności. Zgodnie z tą zasadą podległość polskiej ustawie karnej zachodzi w stosunku do wszystkich czynów zabronionych popełnionych na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, jak również na polskim statku wodnym lub powietrznym, bez względu na obywatelstwo sprawcy lub brak jakiegokolwiek obywatelstwa. Czyn zabroniony uważa się za popełniony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej bądź na polskim statku wodnym lub powietrznym, jeżeli sprawca tam działał lub zaniechał działania, do którego był obowiązany, albo gdy tam skutek stanowiący znamię czynu zabronionego nastąpił lub według zamiaru sprawcy miał nastąpić (art. 6 § 2 Kodeksu karnego).

Kodeks karny nie określa bliżej pojęcia „terytorium Rzeczypospolitej Polskiej”. Pojęcie to określone jest w ustawie z 12 października 1990 r. o ochronie granicy państwowej (Dz. U. z 2009 r. Nr 12, poz. 67 z późn. zm.) jako obszar objęty granicami państwowymi, oddzielającymi terytorium Rzeczypospolitej Polskiej od terytorium innych państw i morza pełnego, wody wewnętrzne i pas morskich wód terytorialnych oraz przestrzeń powietrzną nad tym obszarem i wewnątrz ziemi pod nim. Ustawa z 21 marca 1991 r. o obszarach morskich Rzeczypospolitej Polskiej i administracji morskiej (Dz. U. z 2003 r. Nr 153, poz. 1502 z późn. zm.) określa, że morzem terytorialnym jest obszar wód morskich o szerokości 12 mil morskich liczonych od linii najniższego stanu wody wzdłuż wybrzeża lub granicy zewnętrznej morskich wód wewnętrznych (zatok i porty). Kodeks karny rozszerza działanie zasady terytorialności na czyny zabronionych popełnionych poza terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Ustawę karną polską stosuje się do czynów zabronionych popełnionych na polskim statku wodnym lub powietrznym bez względu na to, gdzie się te jednostki znajdują w chwili czynu. Dotyczy to także jednostek wojskowych. Podległość polskiej ustawie karnej zachodzi np. wtedy, gdy czyn został popełniony na polskim statku wodnym znajdującym się w obcym porcie lub na morzu otwartym.

Art. 10 Kodeksu postępowania karnego kodyfikuje zasadę legalizmu, która nakłada na powołany do tego organ bezwzględny obowiązek ścigania przestępstw. Zakresem zasady legalizmu objęte są przestępstwa ścigane z urzędu. Wszystkie przestępstwa objęte rozdziałem XVI Kodeksu karnego ścigane są z urzędu,

zatem zasada legalizmu ma do nich w pełni zastosowanie. Omawiana zasada zobowiązuje wszystkie organy procesowe do takiego postępowania, aby nikt – z wyjątkiem wypadków określonych w ustawie lub w prawie międzynarodowym – nie był zwolniony od odpowiedzialności za popełnione przestępstwo. Przepis art. 10 skierowany jest nie tylko do organów postępowania przygotowawczego, ale także do sądu. Każdy organ powołany do ścigania przestępstw (prokurator, Policja, Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Żandarmeria Wojskowa, organy uprawnione szczególnymi przepisami itp.) jest obowiązany – w razie zaistnienia uzasadnionego podejrzenia popełnienia przestępstwa – do wszczęcia i przeprowadzenia postępowania przygotowawczego. Oskarżyciel publiczny ma nadto obowiązek wniesienia i popierania oskarżenia o czyn ścigany z urzędu.

Zasady odpowiedzialności za przestępstwa popełnione za granicą zostały skodyfikowane w rozdziale XIII Kodeksu karnego. W art. 109-113 zostały określone zasady: narodowości podmiotowej, ochronna względna i represji uniwersalnej.

Art. 109. Ustawę karną polską stosuje się do obywatela polskiego, który popełnił przestępstwo za granicą.

Art. 110. § 1. Ustawę karną polską stosuje się do cudzoziemca, który popełnił za granicą czyn zabroniony skierowany przeciwko interesom Rzeczypospolitej Polskiej, obywatela polskiego, polskiej osoby prawnej lub polskiej jednostki organizacyjnej niemającej osobowości prawnej oraz do cudzoziemca, który popełnił za granicą przestępstwo o charakterze terrorystycznym.

§ 2. Ustawę karną polską stosuje się w razie popełnienia przez cudzoziemca za granicą czynu zabronionego innego niż wymieniony w § 1, jeżeli czyn zabroniony jest w ustawie karnej polskiej zagrożony karą przekraczającą 2 lata pozbawienia wolności, a sprawca przebywa na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej i nie postanowiono go wydać.

Art. 111. § 1. Warunkiem odpowiedzialności za czyn popełniony za granicą jest uznanie takiego czynu za przestępstwo również przez ustawę obowiązującą w miejscu jego popełnienia.

§ 2. Jeżeli zachodzą różnice między ustawą polską a ustawą obowiązującą w miejscu popełnienia czynu, stosując ustawę polską, sąd może uwzględnić te różnice na korzyść sprawcy.

§ 3. Warunek przewidziany w § 1 nie ma zastosowania do polskiego funkcjonariusza publicznego, który pełniąc służbę za granicą popełnił tam przestępstwo w związku z wykonywaniem swoich funkcji, ani do osoby, która popełniła przestępstwo w miejscu nie podlegającym żadnej władzy państwowej.

Art. 112. Niezależnie od przepisów obowiązujących w miejscu popełnienia czynu zabronionego, ustawę karną polską stosuje się do obywatela polskiego oraz cudzoziemca w razie popełnienia:

- 1) przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu wewnętrznemu lub zewnętrznemu Rzeczypospolitej Polskiej,*
- 2) przestępstwa przeciwko polskim urządům lub funkcjonariuszom publicznym,*
- 3) przestępstwa przeciwko istotnym polskim interesom gospodarczym,*

- 4) przestępstwa fałszywych zeznań złożonych wobec urzędu polskiego,
- 5) przestępstwa, z którego została osiągnięta, chociażby pośrednio, korzyść majątkowa na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

Art. 113. Niezależnie od przepisów obowiązujących w miejscu popełnienia przestępstwa, ustawę karną polską stosuje się do obywatela polskiego oraz cudzoziemca, którego nie postanowiono wydać, w razie popełnienia przez niego za granicą przestępstwa, do którego ścigania Rzeczpospolita Polska jest zobowiązana na mocy umowy międzynarodowej, lub przestępstwa określonego w Rzymskim Statucie Międzynarodowego Trybunału Karnego, sporządzonym w Rzymie dnia 17 lipca 1998 r. (Dz. U. z 2003 r. Nr 78, poz. 708).

2. Międzynarodowa Komisja Humanitarna ds. Ustalania Faktów

Międzynarodowa Komisja Humanitarna ds. Ustalania Faktów utworzona została zgodnie z postanowieniami art. 90 I Protokołu Dodatkowego przewidującego powołanie do życia Międzynarodowej Komisji ds. Ustalania Faktów (International Fact-Finding Commission) – Komisja sama dokonała zmiany swojej nazwy, co zostało w praktyce zaakceptowane przez państwa. Rozpoczęła swoją działalność 25 czerwca 1991 r.

Komisja składa się z piętnastu członków – osób o „wysokich standardach moralnych i uznanej bezstronności”, pełniących swą funkcję osobiście. Posiada ona kompetencję do badania wszelkich faktów, które mają stanowić ciężkie naruszenie międzynarodowego prawa humanitarnego oraz do „ułatwiania, przez ofiarowanie swych dobrych usług, powrotu do przestrzegania postanowień” Konwencji Genewskich i Protokołu. Formalnie Komisja jest kompetentna do wykonywania swoich funkcji w międzynarodowych konfliktach zbrojnych, ale sformułowanie art. 90 pozwala jej na działanie również w sytuacji niemiędzynarodowego konfliktu zbrojnego, o ile zgodzą się na to strony takiego konfliktu.

Podstawą kompetencji Komisji jest zawsze zgoda stron konfliktu. Państwa mogą uznać kompetencję a priori, przed wybuchem konfliktu zbrojnego. Obecnie 72 państwa (stan na 30 kwietnia 2011 r.) uznały kompetencję Komisji w tym trybie. Istnieje też możliwość uznania kompetencji Komisji ex post, po wystąpieniu naruszeń prawa humanitarnego. Jeśli strony konfliktu uznały kompetencję a priori, wówczas Komisja rozpoczyna badanie rzekomych naruszeń międzynarodowego prawa humanitarnego na żądanie jednej z tych stron. W sytuacji, gdy nie wszystkie strony konfliktu dokonały uznania a priori, wówczas Komisja jest kompetentna do podjęcia działań po uzyskaniu zgody ex post tych pozostałych stron konfliktu. Opierając się na wynikach każdego badania, Komisja sporządza raport zawierający takie rekomendacje, jakie uzna za właściwe.

W dniu 2 października 1992 r. Polska uznała a priori kompetencje Międzynarodowej Komisji Humanitarnej ds. Ustalania Faktów. Do tej pory w skład Komisji wchodziło dwoje Polaków – w latach 1996–1999 prof. Roman Jasica, a od 2001 r. jej członkiem i wiceprezesem jest dr Elżbieta Mikos-Skuza. Obecna kadencja upływa w grudniu 2011 r. Polska oficjalnie popiera Komisję na forach, na których omawiane są problemy implementacji międzynarodowego prawa humanitarnego, m.in. przyjmując zobowiązania humanitarne dotyczące Komisji, formułowane podczas Międzynarodowych Konferencji Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężyca.

VI. Upowszechnianie międzynarodowego prawa humanitarnego

1. Upowszechnianie międzynarodowego prawa humanitarnego przez administrację państwową

a) Ministerstwo Obrony Narodowej

Profesjonalizacja Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, która miała miejsce w ostatnich latach, przyczyniła się do nadania problematyce międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych zdecydowanie większego wymiaru praktycznego. Efektem tych działań było podniesienie rangi prawa wojennego w praktycznym szkoleniu żołnierzy, zintensyfikowanie szkoleń dla dowództw i sztabów jednostek wojskowych, jak również przygotowanie instruktorów prawa wojennego. Oficerowie Wojska Polskiego zaczęli systematycznie uczestniczyć w międzynarodowych seminariach i kursach poświęconych tej dziedzinie prawa, organizowanych m.in. przez Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża, Międzynarodowy Instytut Prawa Humanitarnego w San Remo oraz Międzynarodowe Stowarzyszenie Prawa Wojskowego i Wojennego.

Tematyka międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych ujęta została w programach nauczania dla kandydatów na żołnierzy zawodowych oraz kursach realizowanych w ramach systemu doskonalenia zawodowego żołnierzy zawodowych Sił Zbrojnych RP.

W ramach studiów stacjonarnych i w studium oficerskim dla kandydatów na oficerów wprowadzony został decyzją Nr 203/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 10 czerwca 2010 r. w sprawie Standardu Kształcenia Wojskowego dla kandydatów na oficerów – Minimalne Wymagania Programowe (Dz. Urz. MON Nr 12, poz. 136) osobny przedmiot – „Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych” w wymiarze 20 godzin. Zagadnienia z zakresu MPHKZ realizowane są ponadto w ramach innych przedmiotów, takich jak: działania pokojowe i stabilizacyjne, wybrane zagadnienia bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego, współpraca cywilno-wojskowa oraz ochrona środowiska, realizowanych przez:

- Akademię Marynarki Wojennej w Gdyni;
- Wojskową Akademię Techniczną w Warszawie;
- Wyższą Szkołę Oficerską Wojsk Lądowych we Wrocławiu;
- Wyższą Szkołę Oficerską Sił Powietrznych w Dęblinie.

Decyzją Nr 420/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 12 września 2008 r. w sprawie wprowadzenia w Siłach Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej systemu doskonalenia zawodowego żołnierzy zawodowych (Dz. Urz. MON Nr 18, poz. 241, załącznik), przewidziano realizację treści z zakresu międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych na wszystkich poziomach kształcenia i szkolenia w ramach studiów podyplomowych i kursów kwalifikacyjnych prowadzonych w:

- Akademii Obrony Narodowej w Warszawie;
- Akademii Marynarki Wojennej w Gdyni;
- Wyższej Szkole Oficerskiej Wojsk Lądowych we Wrocławiu;

- Wyższej Szkole Oficerskiej Sił Powietrznych w Dęblinie;
- Szkole Podoficerskiej Wojsk Lądowych w Poznaniu;
- Szkole Podoficerskiej Sił Powietrznych w Dęblinie;
- Szkole Podoficerskiej Marynarki Wojennej w Ustce.

W ramach „Systemu doskonalenia zawodowego żołnierzy zawodowych Sił Zbrojnych RP” decyzjami Dyrektora Departamentu Nauki i Szkolnictwa Wojskowego wprowadzono do systemu założenia organizacyjno – programowe dla sześciu kursów doskonalących, które realizowane są systematycznie od 2007 roku:

- Kurs międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych dla dowódców batalionów/dywizjonów (równorzędnych) – 68 godzin, realizowany w Akademii Obrony Narodowej;
- Kurs międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych dla oficerów i podoficerów Sił Powietrznych – 60 godzin, realizowany w Wyższej Szkole Oficerskiej Sił Powietrznych;
- Kurs międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych dla oficerów i podoficerów Wojsk Lądowych – 60 godzin, realizowany w Centrum Szkolenia Wojsk Lądowych;
- Kurs międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych dla oficerów i podoficerów Marynarki Wojennej RP – 40 godzin, realizowany w Akademii Marynarki Wojennej;
- Kurs międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych dla podoficerów: Wojsk Specjalnych, Dowództwa Garnizonu Warszawa, Inspektoratu Wsparcia Sił Zbrojnych, Dowództwa Operacyjnego, Żandarmerii Wojskowej – 35 godzin, realizowany w Wojskowym Centrum Edukacji Obywatelskiej;
- Kurs międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych dla oficerów i podoficerów Marynarki Wojennej – 60 godzin, realizowany w Centrum Szkolenia Marynarki Wojennej.

Zgodnie z „Metodyką kształcenia obywatelskiego żołnierzy w czynnej służbie wojskowej”, wprowadzoną decyzją Nr 436/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 21 grudnia 2009 r. w sprawie metodyki szkolenia żołnierzy z przedmiotów „Kształcenie obywatelskie” oraz „Profilaktyka i dyscyplina wojskowa” (Dz. Urz. MON Nr 24, poz. 265, załącznik), tematyka zajęć z zakresu międzynarodowego prawa konfliktów zbrojnych realizowana jest ponadto we wszystkich korpusach osobowych Wojska Polskiego w ramach zajęć z kształcenia obywatelskiego.

W ramach przekazywanej wiedzy szczególnie podkreślane jest znaczenie podstawowych zasad prawa wojennego, takich jak: konieczność wojskowa, zasada rozróżnienia, proporcjonalności, zachowania należytych środków ostrożności w trakcie działań zbrojnych, zakazów użycia określonych metod i środków prowadzenia walki, a także zasad ochrony osób i dóbr cywilnych (w tym także personelu humanitarnego) oraz zasad postępowania z jeńcami i osobami zatrzymanymi. Zajęcia prowadzone są nie tylko w formie wykładów, ale także z wykorzystaniem metod interaktywnych, wymagających zaangażowania uczestników i dokonywania przez nich samodzielnych analiz i rozstrzygnięć odpowiednich kasusów.

Duże znaczenie ma implementacja międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych w praktyce szkoleniowej, uwzględnianie tej problematyki podczas ćwiczeń oraz realizacji zadań związanych z misjami pokojowymi i stabilizacyjnymi. Głównym celem jest przy tym kształtowanie postaw i nawyków kadry zawodowej i żołnierzy zasadniczej służby wojskowej, które będą wykluczały zachowanie się w ekstremalnych warunkach bojowych w sposób niezgodny z normami prawa międzynarodowego.

Ponadto, wszyscy żołnierze udający się na misje pokojowe i stabilizacyjne przechodzą obowiązkowe szkolenie z MPHKG oraz uwarunkowań kulturowych i prawnych funkcjonujących w danym kraju.

Dodatkowo w celu zaznajomienia żołnierzy Wojska Polskiego i pracowników wojska z zasadami i zobowiązaniami zawartymi w międzynarodowym prawie humanitarnym oraz zagadnieniami indywidualnej odpowiedzialności za podejmowane działania organizowane są inne przedsięwzięcia np.: cykliczne szkolenia kadry zawodowej i pracowników wojska w systemie szkolenia uzupełniającego, konferencje, spotkania w ramach współpracy z organizacjami międzynarodowymi oraz upowszechnianie materiałów szkoleniowych i informacyjnych.

Opracowane zostały nowe wydawnictwa i pomoce dydaktyczne (broszury, podręczniki, filmy instruktażowe na DVD/CD i VHS, materiały szkoleniowe). Dla uczestników Polskich Kontyngentów Wojskowych przygotowane zostały vademeca, w których zawarte są m.in. informacje z zakresu międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych. Do tej pory opracowano następujące vademeca: Irak, Afganistan, Pakistan, Czad, Syria, Liban, Kongo i Kosowo. Ponadto wydane zostały dwie edycje opracowania pt. Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych – zasady użycia siły (Afganistan i Czad). Systematycznie są zakupywane i przekazywane do wszystkich wojskowych bibliotek oświatowych oraz do oddziałów i wydziałów wychowawczych jednostek i instytucji wojskowych wydawnictwa specjalistyczne dotyczące międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych, które znajdują się na rynku wydawniczym.

W celu lepszej koordynacji działań podejmowanych w resorcie obrony narodowej w zakresie upowszechniania prawa humanitarnego, utworzony został na podstawie decyzji Nr 342/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 7 października 2009 r. w sprawie powołania zespołu do uregulowania problematyki szkolenia z obszaru „Międzynarodowego Prawa Humanitarnego Konfliktów Zbrojnych” w resorcie obrony narodowej (Dz. Urz. MON Nr 19, poz. 214), specjalistyczny zespół, którego zadaniem jest opracowanie do końca 2011 roku kompleksowej koncepcji kształcenia i szkolenia z MPHKG. Koncepcja ta będzie dodatkowo implementowała obowiązujące obecnie w NATO rozwiązania dotyczące szkolenia z zakresu MPHKG, funkcjonujące na podstawie dokumentu STANAG 2449 LO (Edition 1) – TRAINING IN THE LAW OF ARMED CONFLICT.

Istotne znaczenie w zakresie upowszechniania międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych ma współpraca z Międzynarodowym Komitetem Czerwonego Krzyża. W ramach realizacji porozumienia o współpracy w zakresie upowszechniania międzynarodowego prawa humanitarnego, zawartego między Ministrem Obrony Narodowej i Międzynarodowym Komitetem Czerwonego Krzyża (podpisanego 31 maja 1999 r.) Departament Wychowania i Promocji Obronności zorganizował w Warszawie w latach 1999 i 2001, we współpracy z Delegaturą Regionalną MKCK w Budapeszcie, dwa regionalne seminaria dla państw Europy Środkowej i Wschodniej, dotyczące włączenia prawa konfliktów zbrojnych do tematyki szkoleń wojskowych. W pierwszym seminarium udział wzięli zastępcy szefów sztabów i dyrektorzy departamentów szkoleń sił zbrojnych z dziesięciu krajów. W drugim seminarium, które dotyczyło problematyki funkcjonowania doradców prawnych przy siłach zbrojnych, uczestniczyli przedstawiciele dziesięciu państw.

Resort Obrony Narodowej współuczestniczy w organizowanej corocznie przez Zarząd Główny Polskiego

Czerwonego Krzyża – Polskiej Szkole Międzynarodowego Prawa Humanitarnego Konfliktów Zbrojnych w Radziejowicach (Szkola jest dofinansowywana z budżetu MON, część wykładów prowadzona jest przez specjalistów wojskowych, a ponadto w zajęciach uczestniczy od 8 do 10 przedstawicieli Sił Zbrojnych RP).

Przedstawiciele resortu Obrony Narodowej uczestniczą w cyklicznych pracach komisji i zespołów zajmujących się upowszechnianiem wiedzy na temat międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych:

- Komisja do spraw Międzynarodowego Prawa Humanitarnego;
- Komisji do spraw Upowszechniania Międzynarodowego Prawa Humanitarnego, działającej przy Zarządzie Głównym Polskiego Czerwonego Krzyża;
- Rady Programowej do Spraw Ochrony Dóbr Kultury na Wypadek Szczególnych Zagrożeń, utworzonej przy Komendancie Głównym Państwowej Straży Pożarnej.

b) Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji

Policjanci udający się do pracy w kontyngentach policyjnych UE i ONZ uczestniczą w szkoleniach obejmujących elementy międzynarodowego prawa humanitarnego.

W 2009 r. miała miejsce jedna edycja dla 10 osób uczestniczących w kursie specjalistycznym dla kadry dowódczej kontyngentów policyjnych i sześć edycji kursu specjalistycznego dla 145 policjantów – ekspertów pełniących służbę w kontyngentach policyjnych. W 2010 r. odbyło się sześć edycji kursu specjalistycznego dla 148 policjantów pełniących służbę w kontyngentach policyjnych.

Szkola Aspirantów Państwowej Straży Pożarnej w Krakowie zorganizowała następujące przedsięwzięcia, których celem było upowszechnienie międzynarodowego prawa humanitarnego:

- w dniach 19 - 22 października 2009 r. odbył się kurs dla 6 osób z zakresu międzynarodowego prawa humanitarnego;
- w dniach 23 - 25 września 2009 r. miała miejsce konferencja pt. „Ochrona dóbr kultury na wypadek szczególnych zagrożeń”, w której uczestniczyło 81 osób.

Od 2005 r. Centrum Szkoleniowe ds. Ochrony Ludności i Dóbr Kultury przy Szkole Aspirantów Państwowej Straży Pożarnej w Krakowie organizuje coroczne, 4-dniowe kursy trwające 32 godziny z międzynarodowego prawa humanitarnego, którego wykładowcami są naukowcy z Uniwersytetu Jagiellońskiego.

W dniach 9-14 maja 2010 r. w Radziejowicach czterech przedstawicieli KG PSP wzięło udział w XIV edycji Polskiej Szkoły Międzynarodowego Prawa Humanitarnego Konfliktów Zbrojnych organizowanej przez PCK.

c) Ministerstwo Edukacji Narodowej

Ministerstwo Edukacji Narodowej współuczestniczy wraz z Polskim Czerwonym Krzyżem w implementacji programu „Odkrywamy Prawo Humanitarne”.

W planach pracy na 2010 rok Ośrodek Rozwoju Edukacji (ORE) uwzględnił promocję i kampanię informacyjną o programie „Odkrywamy Prawo Humanitarne” wśród pracowników placówek doskonalenia nauczycieli i nauczycieli. W ramach realizacji programu „Odkrywamy Prawo Humanitarne” w 2010 r. przeprowadzono badanie, którego celem było zebranie informacji dotyczących zasięgu, treści oraz sposobów realizacji zajęć dotyczących prawa humanitarne w gimnazjach i szkołach ponadgimnazjalnych. Badanie zrealizowano dzięki wykorzystaniu elektronicznej wersji ankiety dla nauczycieli i dla uczniów zamieszczonej na stronie internetowej Ośrodka Rozwoju Edukacji. W wyniku ww. badania opracowano Raport nt. realizacji treści dotyczących prawa humanitarne. W październiku 2010 r. Zespół Koordynujący ds. wdrażania i monitorowania programu „Odkrywamy prawo Humanitarne”, złożony z przedstawicieli Ministerstwa Edukacji Narodowej, Polskiego Czerwonego Krzyża i Ośrodka Rozwoju Edukacji dokonał analizy wyników raportu oraz zaplanował działania na 2011 r.

W związku ze zmianami wprowadzonymi w przepisach art. 166 ustawy o powszechnym obowiązku obrony RP wprowadzono w gimnazjum i szkole ponadgimnazjalnej od roku szkolnego 2009/2010 nowy przedmiot nauczania „edukacja dla bezpieczeństwa”. Zastąpił on realizowany dotychczas tylko w szkole ponadgimnazjalnej przedmiot „przysposobienie obronne”.

W myśl nowej podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół określonej przepisami rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. (Dz. U. z 2009 r. Nr 4, poz. 17), w ramach przedmiotu edukacja dla bezpieczeństwa jednym z ważniejszych obszarów tematycznych, realizowanych zarówno w gimnazjum jak i szkole ponadgimnazjalnej, jest problematyka obejmująca zagadnienia międzynarodowego prawa humanitarne.

Młodzież szkolna poznaje nie tylko podstawy funkcjonowania ochrony ludności i obrony cywilnej oraz polityczne i militarne warunki gwarancji bezpieczeństwa państwa, ale przede wszystkim genezę i dokumenty międzynarodowego prawa humanitarne. Zajęcia programowe z edukacji dla bezpieczeństwa obejmują m.in. znajomość podstawowych aktów prawnych MPH, tj. konwencje, protokoły oraz inne dokumenty międzynarodowe współtworzące prawo humanitarne, a także cele i zadania ruchu Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężycza.

2. Upowszechnianie międzynarodowego prawa humanitarne przez Polski Czerwony Krzyż,

Od 2 września 1977 r. przy Zarządzie Głównym Polskiego Czerwonego Krzyża działa Ośrodek Upowszechniania Międzynarodowego Prawa Humanitarne. Głównym jego zadaniem jest upowszechnianie wiedzy nt. mph, jak również zasad i misji Międzynarodowego Ruchu Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężycza. Ośrodek powstał z inicjatywy współpracujących z Polskim Czerwonym Krzyżem profesorów prawa międzynarodowego: Remigiusza Bierzanka, Stanisława Nahlika, Romana Jasicy, Mariana Flemminga. Swój współdziałal w działaniach Ośrodka miała również Rada Programowa – obecnie licząca 25 osób Komisja ds. Upowszechniania Międzynarodowego Prawa Humanitarne, terenowe struktury PCK oraz zainteresowane instytucje. Dzięki temu, a także dzięki pomocy dużej grupy wolontariuszy, możliwa jest obecnie realizacja szerokiego zakresu działań Ośrodka.

- **Działania o charakterze międzynarodowym**

Ośrodek Upowszechniania MPH, przy ścisłej współpracy z Międzynarodowym Komitetem Czerwonego Krzyża, odpowiada za organizację różnego rodzaju przedsięwzięć, głównie skierowanych do studentów oraz pracowników organizacji pozarządowych. Wśród najważniejszych działań wymienić należy Warszawską Szkołę Letnią Międzynarodowego Prawa Humanitarnego – anglojęzyczny 10 – dniowy kurs międzynarodowego prawa humanitarnego dla studentów prawa z całego świata. Wykładowcami są znani naukowcy z różnych europejskich ośrodków akademickich oraz międzynarodowych instytucji. Do tej pory odbyło się 28 edycji Szkoły, w których corocznie udział wzięło ok. 40 uczestników;

- **Działania o charakterze krajowym**

Główne grupy docelowe działań krajowych PCK z zakresu upowszechniania mph to: przedstawiciele świata nauki, pracownicy organizacji pozarządowych, przedstawiciele sił zbrojnych, wolontariusze i pracownicy Polskiego Czerwonego Krzyża, przedstawiciele instytucji państwowych, świata mediów, jak i szeroko pojętej opinii publicznej.

W działalności Ośrodka można wyróżnić następujące typy przedsięwzięć:

- organizacja **szkół** z zakresu mph – **Polska Szkoła Międzynarodowego Prawa Humanitarnego Konfliktów Zbrojnych w Radziejowicach** – organizowany raz w roku, 5-dniowy kurs, przeznaczony dla studentów m.in. prawa, stosunków międzynarodowych, dziennikarstwa, bezpieczeństwa narodowego uczelni wyższych (cywilnych i wojskowych), przedstawicieli wojska, policji, straży granicznej i straży pożarnej oraz pracowników i wolontariuszy PCK (łącznie 30 osób). Wykładowcami Szkoły są uznani specjaliści z zakresu mph z instytucji państwowych, uczelni cywilnych i wojskowych. Do tej pory odbyło się 15 edycji Szkoły;

- organizacja **seminariów** – m.in. seminarium dla sędziów i prokuratorów wojskowych, dotyczące implementacji Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego do prawa wewnętrznego, zorganizowane przy współpracy z MKCK i WPiA UW (grudzień 2008 r.);

- organizacja oraz honorowy patronat nad **konferencjami naukowymi** – warto wspomnieć tu wspólną inicjatywę Akademii Obrony Narodowej i Polskiego Czerwonego Krzyża organizacji w kwietniu 2010 r. konferencji z okazji 30 rocznicy przyjęcia Konwencji o Pewnych Broniach Konwencjonalnych „Między nakazami humanitaryzmu a osiągnięciem celu militarne” oraz patronat nad dorocznymi konferencjami na temat mph organizowanymi przez Akademię Marynarki Wojennej w Gdyni (w 2011 r. wspólnie z Uniwersytetem Gdańskim);

- **inicjowanie i prowadzenie zajęć** w ośrodkach akademickich w kraju, np. Ośrodek trzykrotnie zorganizował semestralny wykład monograficzny „Konflikty zbrojne a media” w Instytucie Dziennikarstwa na Uniwersytecie Warszawskim (2000–2003);

- wygłaszanie wykładów i prowadzenie zajęć i szkoleń specjalistycznych w ramach przedsięwzięć organizowanych przez Ministerstwo Obrony Narodowej – głównie kursy i szkolenia dla podoficerów

i oficerów Wojska Polskiego, gdzie poruszana jest tematyka mph oraz Międzynarodowego Ruchu Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężycy. Wyróżnić tu można: coroczną współpracę w ramach CIMIC (współpraca cywilno-wojskowa), która rozpoczęła się w 2000 r., kilkuletnią współpracę z Centralną Biblioteką Wojskową oraz Akademią Obrony Narodowej przy prowadzeniu kursów specjalistycznych dla oficerów z zakresu międzynarodowego prawa humanitarnego, od 2008 r. współpracę z Centrum Szkolenia Wojsk Lądowych w Poznaniu (współorganizacja szkolenia dla oficerów) – styczeń 2008 r.;

- opracowanie programu edukacyjnego **„Odkrywamy Prawo Humanitarne (OPH)”** (zatwierdzony przez Ministerstwo Edukacji Narodowej dnia 27 lutego 2004 r.) oraz przeprowadzanie szkoleń kaskadowych przygotowujących przyszłych trenerów programu. Program ten opracowany przez Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża (MKCK) w 1999 r. pod nazwą „Exploring Humanitarian Law”, w 2001 r. zaczął być oficjalnie wdrażany w Europie. Polski Czerwony Krzyż przeszkolił około 100 trenerów z różnych instytucji (kuratoria oświaty, ośrodki metodyczne i ośrodki doskonalenia nauczycieli oraz pracownicy i wolontariusze PCK). Na potrzeby szkoleń i całego programu wyprodukowano 3 500 zestawów szkoleniowych (program, poradnik metodyczny dla nauczyciela, kasety). Przedstawiciele MEN i PCK biorą co roku udział w spotkaniach organizowanych przez MKCK, podczas których omawiany jest stopień realizacji programu. W 2008 r. Minister Edukacji Narodowej podpisał zarządzenie nr 32 (z dnia 25 listopada 2008 r.) dotyczące powołania zespołu koordynacyjnego ds. wdrażania i monitorowania programu OPH w szkołach i placówkach oświatowych. W drugiej połowie 2010 r. PCK wraz z partnerami projektu (MKCK, MEN oraz Ośrodkiem Rozwoju Edukacji (ORE)) opracował nowy program wdrażania OPH na lata 2011–2013. Na język polski przetłumaczona została nowa wersja podręcznika, która udostępniona została w formie elektronicznej na płytach CD oraz na stronach PCK i MEN. W październiku 2010 r. grupa ekspertów w dziedzinie edukacji na poziomie gimnazjalnym i ponadgimnazjalnym przyjęła założenia nowej platformy edukacyjnej OPH, której jednym z głównych elementów będzie system ‘e-learning’ – szkoleń internetowych dla nauczycieli z zakresu mph. W marcu tego roku w Warszawie odbyła się konferencja z udziałem przedstawicieli kuratorów, szkół gimnazjalnych i ponad-gimnazjalnych z całego kraju której celem była promocja nowych materiałów edukacyjnych oraz programu OPH na lata 2011–2013, jak również pogłębiona debata zarówno nad dotychczasowymi osiągnięciami, jak i wyzwaniem dla programu OPH w ramach ulegającego licznym modyfikacjom systemu edukacyjnego;

- **przygotowanie i koordynacja kampanii** – najbardziej widocznym przykładem może tu być kampania „Położyć kres erze min i broni kasetowej”, prowadzona od 1997 r. mająca na celu skłonienie polskich władz do ratyfikacji Konwencji Ottawskiej oraz najnowszej Konwencji zakazującej broni kasetowej. Od 2010 r. prowadzimy również we współpracy z Ministerstwem Spraw Zagranicznych działania na rzecz informowania polskiego społeczeństwa o nowym procesie międzynarodowym dotyczącym konwencji o handlu bronią (Arms Trade Treaty).

- organizacja corocznego **Konkursu im. prof. Remigiusza Bierzanka** prac doktorskich, magisterskich i licencjackich z prawa humanitarnego, praw człowieka i wiedzy o Międzynarodowym Ruchu Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężycy. Do tej pory odbyło się 14 edycji konkursu, zgłoszone zostały 74 prace;

- prowadzenie zawierającej ponad 5 tysięcy egzemplarzy **Biblioteki im. prof. Mariana Flemminga**, z której korzystają studenci i doktoranci prawa, nauk politycznych, stosunków międzynarodowych, uczniowie szkół średnich z całego kraju oraz pracownicy i wolontariusze PCK;

- koordynacja i wspieranie działań **Komisji Upowszechniania Międzynarodowego Prawa Humanitarnego**. Posiedzenia Komisji odbywają się przynajmniej trzy razy w roku, a pomiędzy posiedzeniami członkowie Komisji pozostają w stałym kontakcie z pracownikami Biura ZG PCK i Zarządem Głównym PCK. Na posiedzenia są zapraszani doraźnie eksperci oraz inne osoby zainteresowane upowszechnianiem międzynarodowego prawa humanitarnego. Większość członków Komisji stale uczestniczy i wspiera poszczególne działania Ośrodka, zarówno te o charakterze krajowym, jak i międzynarodowym;

- koordynacja działań **Komisji ds. Ochrony Znaku** i prowadzenie działań z zakresu ochrony znaku czerwonego krzyża, w tym:

- a) organizacja szkoleń dla pracowników i wolontariuszy PCK jak również przedstawicieli instytucji państwowych (MON, Urzędu Patentowego RP, Prokuratury Krajowej, Komendy Głównej Policji);
- b) opiniowanie próśb o użyczenie znaku;
- c) interweniowanie w przypadku nadużyć w skali ogólnopolskiej.

- **przygotowywanie wydawnictw** i organizacja promocji książek – najważniejsze z nich to:

- a) opracowanie i wydanie „Zbioru dokumentów międzynarodowego prawa humanitarnego” (2003 r.) – we współpracy z Akademią Obrony Narodowej;
- b) opracowanie i wydanie „Przewodnika ochrony znaku” (2004 r.);
- c) opracowanie i wydanie broszury nt. „Studium zwyczajowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych” (2006 r.) – autorstwa Jean-Marie Henckaerts;
- d) tłumaczenie i wydanie materiałów przygotowanych przez MKCK, m.in. książek: Hansa-Petera Gassera „Międzynarodowe prawo humanitarne. Wprowadzenie”, „Podstawowe zasady Konwencji Genewskich i ich Protokołów Dodatkowych” (MKCK, 1993 r.); broszur „Międzynarodowe prawo humanitarne – Odpowiadamy na Twoje pytania” (1998 r.), „Poznajmy MKCK” (2004 r.); ulotek „MKCK w działaniu”, „MPH” (2007 r.), „Znaki Humanitaryzmu” (2008 r.); dokumentów wewnętrznych Międzynarodowego Ruchu CK i CP (np. Regulamin ochrony znaku czerwonego krzyża i czerwonego półksiężyca” przyjęty przez Radę Delegatów Ruchu, Budapeszt 1991);
- e) opracowanie i wydanie własnych materiałów informacyjnych (np. ulotka „140 lat Międzynarodowego Ruchu CK i CP”) oraz promocyjnych (np. plakaty o Konkursie prof. R. Bierzanka i Polskiej Szkole MPHKZ);

- tłumaczenie i produkcja filmów MKCK (np. „Panorama 2001” i „Panorama 2004”, „Gdzie oni teraz są”, „Traktat Ottawski. Ku światu wolnemu od min przeciwpiechotnych”;

- organizacja **szkoleń dla pracowników i wolontariuszy PCK**;

- **przygotowywanie wizyt** przedstawicieli MKCK (w tym Prezydenta Jakoba Kellenbergera w 2008 r., przedstawicieli Delegatury MKCK w Brukseli i Belgradzie w 2010 r. i 2011 r.) i Międzynarodowej Federacji Stowarzyszeń Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężyca (w tym Sekretarza Generalnego Bekele Gelety w 2009 r.)

- **współpraca z innymi instytucjami i organizacjami** w kraju w celu przeprowadzenia **kampanii lub programów edukacyjnych**.

3. Działalność Komisji do spraw Międzynarodowego Prawa Humanitarnego

Na mocy Zarządzenia nr 51 Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 maja 2004 r. powołano do życia Komisję ds. Międzynarodowego Prawa Humanitarnego, jako organ opiniodawczo-doradczy Prezesa Rady Ministrów, której zadaniem jest upowszechnianie norm międzynarodowego prawa humanitarnego w celu wprowadzenia ich do polskiego systemu prawnego.

Zadania Komisja realizuje przez: dokonywanie przeglądu i analizy umów międzynarodowych dotyczących PPH oraz formułowanie opinii w tym zakresie, przedstawianie Prezesowi Rady Ministrów okresowych opinii na temat działań legislacyjnych, organizacyjnych i edukacyjnych, jakie należy podjąć w celu zapewnienia wykonywania zobowiązań Rzeczypospolitej Polskiej w dziedzinie międzynarodowego prawa humanitarnego oraz formułowanie propozycji związanych z przygotowaniem aktów prawnych mających na celu wdrożenie do polskiego ustawodawstwa norm międzynarodowego prawa humanitarnego.

W skład Komisji wchodzi: Podsekretarz Stanu w Ministerstwie Spraw Zagranicznych jako przewodniczący Komisji, przedstawiciel Szefa Kancelarii Prezesa Rady Ministrów jako wiceprzewodniczący Komisji oraz przedstawiciele ministrów właściwych do spraw wewnętrznych, administracji publicznej, zagranicznych, finansów publicznych, kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, nauki, edukacji narodowej, zdrowia, szkolnictwa wyższego oraz Ministra Obrony Narodowej i Ministra Sprawiedliwości. W pracach Komisji mogą uczestniczyć inne osoby zaproszone przez przewodniczącego, co w praktyce oznacza, że zapraszani są przedstawiciele Polskiego Czerwonego Krzyża i Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych.

Od 2009 r. Komisja podjęła szereg działań służących upowszechnianiu międzynarodowego prawa humanitarnego. Powołano, między innymi, trzy zespoły problemowe, których zadaniem było opracowanie I i II Raportu o implementacji i upowszechnianiu międzynarodowego prawa humanitarnego w Polsce oraz przeanalizowanie zobowiązań w zakresie działań pomocowych wynikających z umów międzynarodowych dotyczących rozbrojenia konwencjonalnego i przyjęcie określonych propozycji dalszych działań w tym zakresie. Celem opracowania raportów było dokonanie przeglądu ustawodawstwa i praktyki krajowej w zakresie zgodności z normami międzynarodowego prawa humanitarnego. Zebrane informacje pozwoliły zidentyfikować obszary wymagające podjęcia konkretnych działań, w celu zagwarantowania pełnej implementacji w polskim porządku prawnym międzynarodowego prawa humanitarnego i popularyzacji w społeczeństwie polskim.

II Raport zawierający aktualne informacje na temat implementacji i upowszechniania międzynarodowego prawa humanitarnego w Polsce zostanie rozpowszechniony wśród zainteresowanych instytucji zarówno w kraju, jak i za granicą. Raport będzie również umieszczony na oficjalnych stronach internetowych Ministerstwa Spraw Zagranicznych, Ministerstwa Obrony Narodowej, Ministerstwa Sprawiedliwości oraz Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji.

Wydawca:

Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP – Departament Prawno-Traktatowy

Redakcja:

Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP – Departament Prawno-Traktatowy

Korekta:

Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP – Departament Prawno-Traktatowy

Projekt graficzny:

Kamila Białkowska-Ismaif

www.bialkowskaismail.pl

www.msz.gov.pl
www.poland.gov.pl